Spisovatelské instituce v období krize demokracie (1934–1939)¹

Tomáš Pavlíček

Ale jinak rád bych řekl, že se mi nelíbí dělit literaturu na pravou a levou. (...) Byl bych pro centrum. Střed, který zachycuje všechny národní život v celé šíři jeho rozvlnění, měl by být spisovatel, a ne exponent nějaké politické pravice nebo levice.

F. X. Šalda

Uvedená slova (nejen ve své době) nejrespektovanější literárněkritické osobnosti, převzatá jako motto následujícího příspěvku,² výstižně charakterizují faktor, který výrazně ovlivňoval českou literární scénu již od počátku třicátých let 20. století. Dynamika jejích proměn byla rostoucí měrou spoluutvářena politickými či kulturně-politickými aspekty, což poznamenalo do jisté míry i dobové spory o estetické programy a koncepce. Reakci na danou situaci lze přitom sledovat napříč generační či skupinovou příslušností autorů. Zřetelná potřeba spisovatelů vyjádřit se ke společenskému dění, jeho kořenům i perspektivám, se promítla především do

1 Studie vznikla v rámci grantového projektu Grantové agentury ČR „Z literárního života druhé republiky (1938–1939)“, registrační číslo 405/04/1094. Argumentace pasáží týkajících se činnosti Obce československých spisovatelů za druhé republiky z původní podoby této studie byla převzata Jaroslavem Medem, hlavním řešitelem tohoto projektu, do publikace *Literární život ve stínu Mnichova: 1938–1939* (Praha, Academia 2010). Příslušné pasáže z tohoto důvodu do přítomného vydání zařazují v přepracované podobě.

2 Stát a ulice. In: *Šaldův zápisník*, roč. 7, č. 4 (1933–1934), s. 101–107, zde s. 106 (reprint Praha, Český spisovatel 1994).

publicistiky. Právě zde byly nejčastěji tematizovány problémy dramaticky se měnící situace (nejen) ve středoevropském prostoru. Na stránkách dobových kulturních a kulturně-politických periodik se množí úvahy o krizi demokracie a erozi stávajícího uspořádání světa. S obavami jsou zde reflektovány výrazné společenské otřesy, zhmotněné nejprve hospodářskou krizí, již během jejího pozvolného odeznívání vystřídal nebezpečí stále razantněji vystupujících totalitárních a autoritativních koncepcí rozličné provenience. Zároveň – a to lze označit za novum v tvůrčím vývoji přinejmenším některých výrazných autorských osobností – proniká obdobná tematika i do samotné umělecké práce.³

Obavy z budoucího vývoje, jež v závislosti na rychle se měnící situaci zasahovaly i všední životy obyvatel, se ovšem vzhledem ke zvláštnímu postavení spisovatelů promítly i do jejich aktivizace občanské. Dělo se tak formou utváření specifických institucí, jež svým programem reagovaly na aktuální politické dění a jako aktivní činitel do něj hodlaly i vstupovat. Právě tato reakce přitom představuje oproti předchozímu vývoji jisté novum a ústřední bod zájmu předložené statě.

Dynamiku proměn kulturní oblasti ve sledovaném období již starší bádání zkoumalo na příkladě dvou institucí – Obce československých spisovatelů a Národní kulturní rady.⁴ Podrobnější průzkum dobových pramenů si v této studii vynutil doplnění o stručnou charakteristiku epizodní existence institucí dalších: Kulturní rady Strany národní jednoty, již předcházely poněkud nejasné zprávy o formování Státní kulturní rady. V následujícím výkladu je formou historického přehledu zachycena geneze těchto korporací od roku 1934. Zabývám se zde personálním složením, jež určovalo jejich profil, analyzuji texty prohlášení, jimiž vstupovaly do veřejného dění, a snažím se postihnout i jejich vzájemný vztah. Hned na úvod je ovšem třeba poznamenat, že šlo o instituce rodící se v různých historických podmínkách a sledující odlišné cíle.

Insigniáda a veřejná vystoupení spisovatelů v třicátých letech

Osmadvacátého listopadu 1934 zveřejnily denní listy *České slovo*, *Lidové noviny*, *Národní osvobození*, *Prager Presse*, *Právo lidu* a *Rudé právo* prohlášení nazvané „Manifest československých spisovatelů“, s doplňujícím podtitulem „Vyzýváme

3 Namátkou připomeňme v této souvislosti jen některá díla, např. pseudonymně vydávané Nezvalovy básně z 30. let (cykly sonetů a balad Roberta Davida) či Seifertovu sbírku *Osm dní*, reagující na smrt T. G. Masaryka. K zesilování této tendence dochází zejména v pomnichovském období, kdy denní tisk přináší řadu básnických reflexí událostí československého podzimu 1938. (Charakteristika prací nejvýraznějších autorů z pomnichovské doby i rámcové postižení celku vydávaných textů viz VALOUCH, František: *Čas v poezii, poezie v čase*. Olomouc, Votobia 2005, s. 75–97. Naposled stručně s odkazy na literaturu viz též MED, J.: *Literární život ve stínu Mnichova*, s. 207–211.)

4 Odkazy na sekundární literaturu jsou uváděny průběžně v dalším výkladu.

k obraně proti útoku fašistů“. Jeho otisk doprovázely podpisy více než šedesáti básníků, novinářů, univerzitních pedagogů a dalších reprezentantů převážně české intelektuální scény, kteří tak reagovali na pouliční nepokoje, jež v Praze propukly po rozhodnutí o předání historických insignií a dalších symbolů z vlastnictví pražské německé univerzity do správy univerzity české.⁵

Nepokoje, zahájené demonstrativním protestem studentů a pedagogů německé univerzity, eskalovaly ve dnech 24. až 26. listopadu 1934 demonstracemi a potyčkami v ulicích Prahy.⁶ Během prvního dne obsadili němečtí studenti ve snaze zabránit vydání symbolů Karlova učení historickou budovu univerzity, v níž byly insignie uloženy. Čeští nacionální studenti do ní po protestních pochodech Prahou násilím vnikli, zdevastovali zařízení některých místností (zejména Slovanského semináře), po zásahu policie ji však byli nuceni opustit. V odpoledních a večerních hodinách se konaly další manifestační pochody městem, při nichž byly demolovány výkladní skříně a budovy různých kulturních a společenských institucí. Akce byly namířeny jednak proti institucím německým (německá divadla a kina), jednak proti politickým oponentům radikálních pravicových sil (Lidový dům a redakce *Práva lidu*, spolek Mánes, Osvobozené divadlo). Také v dalších dnech se nepokoje přenesly do ulic hlavního města, demonstranti útočili opětovně na sídla německých a českých levicových či s levicí sympatizujících institucí i na pokojné chodce. Došlo i na útoky antisemitsky motivované (napadení synagog v centru města) a demonstranti skandovali kromě nacionalistických i antisemitská hesla. Šestadvacátého listopadu se sice uskutečnilo předání insignií, při veřejném shromáždění v nové budově právnické fakulty byly ovšem zbity desítky levicově smýšlejících zástupců studentské veřejnosti. Téhož dne se odehrála další masová demonstrace, zakončená střetem tisícového průvodu s příslušníky bezpečnostních složek na Václavském náměstí. Násilí v ulicích Prahy doznívalo s menší intenzitou i ve dnech následujících.

Do akce se v průběhu kritických dnů zapojily stovky policistů, došlo k řadě zranění a zatčeno bylo sto dvacet šest osob, většinou nestudentů. Mezi iniciátory střetů

5 Rozhodnutí o přenesení insignií na půdu české univerzity bylo výsledkem aktivity dvou rektorů Karlovy (české) univerzity. Profesor Karel Domin – člen fašistické Vládky a později poslanec za Národní sjednocení – v době působení v rektorské funkci (1933–1934) nechal zanést budovy Karolina (jež byly sídlem německé Karlo-Ferdinandovy univerzity a v nichž byly insignie uloženy) do pozemkových knih. Teprve poté mohl jeho nástupce v rektorském úřadě, profesor Josef Drachovský, požadovat plné uplatnění zákona z roku 1920 (obecně známého jako „lex Mareš“ – podle jeho navrhovatele filozofa Františka Mareše), dle něž byla česká univerzita plným a jediným dědicem Karlova učení, tedy i jeho historických odznaků.

6 Vylíčení dění za insigniády v souvislosti s veřejným vystoupením spisovatelů viz VESELÁ, Gabriela: K protifašistickému vystoupení spisovatelů v tzv. insigniádě v roce 1934. In: *Česká literatura*, roč. 33, č. 6 (1985), s. 543–556. Text interpretuje události v souladu s dobovou ideologií. O insigniádě též detailně a bez obdobných ideologických zkreslení pojednává studie: PFAFF, Ivan: První protifašistický manifest českých intelektuálů. In: *Český časopis historický*, roč. 91, č. 2 (1993), s. 247–267.

Potyčka před Právnickou fakultou Univerzity Karlovy při takzvané insigniádě v listopadu 1934 (repro ze 4. svazku Dějin Univerzity Karlovy, který v redakci Jana Havránka a Zdeňka Pousty vydalo nakladatelství Karolinum v roce 1998)

patřili reprezentanti českých fašistických kruhů (generál Radola Gajda, poslanec Antonín Chmelík či profesor Karel Domin), násilí vyvolávaly především organizované skupiny českých fašistických bitkařů. Propagandisticky se situaci snažila využít zejména krajní politická pravice, jež se v téže době koncentrovala do nového politického subjektu – Národního sjednocení.⁷

Již zmíněný manifest Obce československých spisovatelů byl nejvýraznějším veřejným vystoupením zdejší literární veřejnosti od roku 1918. Navazoval ovšem zejména na sérii iniciativ, jež od počátku třicátých let za výrazné účasti intelek-

⁷ Popis těchto událostí a odkazy na další literaturu viz KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938*, sv. 2: *Československo a České země v krizi a v ohrožení 1930–1935*. Praha, Libri 2002, s. 272–276. K formování Národního sjednocení srv. PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha, Práh 1999, zejména s. 141–155.

tuálních kruhů stále častěji zasahovaly do společenského života Československa a jež reagovaly na překotné dění na domácí i zahraniční scéně. Již v letech 1931 a 1932 tak byly v tisku zveřejněny protesty proti zásahům prováděným střelbou do demonstrujících dělníků v Košútech a Frývaldově i proti průběhu soudního projednávání těchto incidentů. V létě 1932 otiskla komunistická *Tvorba* provolání „Všem, kdož jsou ochotni bojovat proti hrozícímu nebezpečí války!“, iniciované v souvislosti s připravovaným mezinárodním kongresem na podporu boje proti fašismu. Obdobným způsobem bylo domácí veřejnosti oznámeno také konání další mezinárodní akce o rok později. Desátého března 1933 se konal večer Levé fronty (jeho svolavatelem byl komunistický publicista Ladislav Štoll, řízením večera byl pověřen poslanec za KSČ Bohuslav Vrbenský), na němž zazněly mimo jiné příspěvky Otokara Fischera, Zdeňka Nejedlého a Františka Xavera Šaldy. Významnou a dobovým tiskem podrobně reflektovanou událostí bylo poté zejména protifašistické shromáždění uspořádané 12. května 1933 v budově Plodinové burzy v Praze, ježmu předsedali spisovatelé Vladislav Vančura, Bohumil Píkrýl, Josef Kopta a Ivan Olbracht, malíř Emil Filla a novinář Ivan Sekanina.⁸ I zde zazněly příspěvky reprezentantů univerzitní obce (F. X. Šaldy, Otokara Fischera, Jana Blahoslava Kozáka či Inocence Arnošta Bláhy), mezi referenty ovšem přední místo zaujali čeští a němečtí komunističtí publicisté a spisovatelé (František Halas, Závist Kalandra, Egon Erwin Kisch či Franz Carl Weiskopf). Záslužné a účinné akce na podporu uprchlíků a lidí ohrožených důsledky ekonomické krize představovaly především aktivity takzvaného Šaldova komitétu a Čapkova iniciativa nazvaná Demokracie dětem. Zmíněná veřejná vystoupení byla většinou motivována zájmem o osud lidí postižených důsledky hospodářské recese a obavami ze stále hrozivější se rýsujícího ohrožení státu zvnějšku, většina z nich však měla rovněž svůj zřetelný kontext politický. Při jejich pořádání rovněž mnohdy figurovala aktivita jednotlivých politických uskupení spojených s postavami organizátorů. Účast na podobných akcích spisovatelské veřejnosti byla tedy často chápána i jako prostředek k získání kreditu, respektive k upevnění pozic příslušných stran na dobové politické scéně.

Nejaktivnější a prostřednictvím vlastních médií nejmilitantněji vystupující část organizátorů těchto akcí představovaly – jak je patrné i z výše uvedených zmínek – intelektuální kruhy úzce spjaté s komunistickou stranou. Důvody jejich angažovanosti v těchto záležitostech byly pochopitelné. Sociální požadavky tvořily ústřední prvek ideologie krajní levice a nacismus – v komunistické terminologii ovšem figuroval především obecnější a „dialekticky“ interpretovatelný (a také interpretovaný)⁹ pojem „fašismus“ – reprezentoval nejnebezpečnějšího nepřítele, jenž

8 Tuto akci i další zmíněná veřejná vystoupení intelektuálů z 30. let přibližuje v duchu marxistické ideologie práce: HYRŠLOVÁ, Květa: *Česká inteligence a protifašistická fronta: K bojům a svazkům třicátých let*. Praha, Melantrich 1985, s. 13 n.

9 Analýza variability pojmu „fašismus“ v rétorice komunistů viz RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci*. Praha, Academia 2002. Autor

svou mocenskou expanzí a programovým protikomunistickým zaměřením ohrožoval životní zájmy revoluční strany proletariátu. Komunističtí agitátoři ke svému veřejnému působení ve zmíněných oblastech mohli kromě tiskového aparátu a organizačního zajištění poskytovaného stranou využívat také bezprostředních kontaktů se stranickými kolegy jiných národností (zejména českých Němců), kteří byli organizačně přičleněni ke KSČ a hráli v ní od počátku její existence důležitou úlohu.¹⁰ Těsné personální provázání, stejně jako internacionální povaha marxistické ideologie, umožňovaly akceschopnost strany v Němci obývaných oblastech, jež byly těžce postiženy důsledky hospodářské krize a následně vleklé ekonomické stagnace. Sudety jako místo sociálního konfliktu a politické nestability se zároveň staly prostorem přímé konfrontace komunistů se stoupenci německých nacionalistických sdružení a politických subjektů, z nichž do popředí postupně vystupovala Sudetoněmecká vlastenecká fronta (*Sudetendeutsche Heimatsfront*), později Sudetoněmecká strana (*Sudetendeutsche Partei* – SdP) Konrada Henleina. Angažovanost v tomto prostoru i otevřené střety, jež ve vyostřené atmosféře propukaly, slibovaly levicovému politickému extremismu potřebnou medializaci jeho činnosti a vzrůst počtu potenciálních sympatizantů, stoupenců revolučního programu i voličské a členské základny.¹¹ Motivace jejich oponentů z opačné strany politického spektra byla ostatně obdobná.

zde vysvětluje mj. koncepci „sociálfašismu“ (zejména s. 96–98), namířenou proti sociální demokracii a jejím klíčovým organizacím, např. odborům. Ta zůstávala v platnosti jako direktiva KSČ až do roku 1935, kdy se po uzavření československo-sovětské smlouvy postupně změnil oficiálně deklarovaný postoj strany ke státu a sociální demokracii. Ani tento postoj však nebyl stabilní a jednoznačný, pro postup KSČ byl fakticky směrodatný jediný cíl – proletářská revoluce: pozice zaujímaná v letech 1935–1938 představovala pouze změnu její strategie na cestě za dosažením tohoto cíle. Pojem fašismu ovšem komunistická rétorika užívala i v dalších kontextech a ve vztahu k dalším demokratickým politickým subjektům. Kromě „fašizace buržoazní moci“ (*tamtéž*, s. 97) byla za fašistickou v souvislosti s návrhy zmocňovacího zákona v létě 1933 označována např. i „diktatura Hradu“ (srv. KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky 1918–1938*, sv. 2, s. 83 – viz pozn. 7). Pregnantně postoj komunistů k liberální demokracii i po nástupu Hitlera k moci vyjadřuje úryvek z článku Paula Reimanna (později Pavla Reimana) otištěného v *Komunistické revue* v únoru 1933: „Jen zmatení maloměštáci mohou věřit, že zřízení fašistické diktatury je zásadním obratem. Konstatování Komunistické internacionály, že mezi demokracií a fašismem není zásadního rozdílu, je i zde nyní úplně správné.“ (Citováno podle: KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 14. Praha – Litomyšl, Paseka 2002, s. 213.)

10 „Komunistická strana v Československu vznikala od periferie k centru, tzn. od hnutí marxistické levice národnostních menšin k českému dělnickému hnutí a k Praze, centru politického života v zemi.“ (RUPNIK, J.: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 54.)

11 Takto hodnotí angažmá komunistů rovněž novější historiografie: „Popravdě činnost komunistů v boji proti fašismu často nemálo škodila. Vyvíjeli v tomto směru nemalou iniciativu a téměř vždy, když se něčeho zúčastnili, stavěli se akci do čela, nebo se o to úporně snažili. Nejen proto, že jim bylo hegemonistické myšlení vlastní, ale především proto, že skutečný cíl Kominterny,

Iniciativně a v podstatě souběžně s komunistickými intelektuály postupovala i skupina spisovatelů vyloučených v roce 1929 z KSČ po kolektivním protestu proti nástupu Gottwaldova stalinistického vedení (Josef Hora, Marie Majerová, Helena Malířová, Stanislav Kostka Neumann, Ivan Olbracht, Jaroslav Seifert, Vladislav Vančura). Přes zmíněnou roztržku zůstávala v blízkém osobním kontaktu se členy strany a její postoj nadále do značné míry určovala marxistická ideologie. V této skupině autorů ovšem nadále docházelo, zejména ve druhé polovině třicátých let, k posunům a diferenciaci. Někteří z nich (Marie Majerová, S. K. Neumann či Vladislav Vančura) se v reakci na oficiálně deklarovanou proměnu politiky KSČ opět se stranou sblížovali. Jiní (Jaroslav Seifert), mimo jiné v souvislosti s problematickou koncepcí socialistického realismu (prosazovanou od roku 1935 programově Kominternou jako umělecká doktrína) či v souvislosti s politickými procesy v Sovětském svazu, se posouvali do středu politického spektra a tendovali zejména k sociální demokracii. Právě sympatizanti sociálních demokratů či referenti jejich tisku (Antonín Matěj Piša) podobně jako příslušníci legionářské levice a redaktori i přispěvatelé jejich periodik, novin *Národní osvobození* a časopisu *Čin* (František Götz, Josef Kopta, Jaroslav Kratochvíl, Karel Nový a další), tvořili další významná uskupení levicových reprezentantů spisovatelské veřejnosti, jež se angažovala ve veřejných vystoupeních druhé poloviny třicátých let.

Třetí klíčové seskupení představovali liberálové z okruhu Karla Čapka (zejména Eduard Bass, František Langer, Karel Poláček) a nezávislé osobnosti domácí kulturní scény z univerzitních (mj. F. X. Šalda, Otokar Fischer či J. B. Kozák) a dalších intelektuálních kruhů.

Veřejné prohlášení spisovatelů k napjaté politické situaci připravovali patrně nezávisle na sobě ještě před eskalací situace na počátku listopadu 1934 Karel Čapek i levicoví intelektuálové. Mělo reagovat na agresivní publicistické výpady tisku koncernu Jiřího Stříbrného, agrárnického *Venkova*, *Národních listů* a *Fronty* Karla Horkého proti umělcům nejružnější generační i světonázorové příslušnosti. Dalšími důvody byly útoky na Vítězslava Nezvala, který obdržel za sbírku *Sbohem a šáteček* státní cenu za literaturu, a akce proti Osvobozenému divadlu, během nichž nacionalisté a čeští fašisté narušili průběh představení hry *Kat a blázen*.

Dvanáctého listopadu vyšly v komunistických *Haló novinách* a v legionářském *Národním osvobození* články S. K. Neumanna a Karla Nového vyzývající ke společné spisovatelské akci. Rekapitulaci dosud izolovaně publikovaných příspěvků

který chtěli naplňovat, zněl jasně: organizujte protifašistické akce proto, abyste je mohli vést a využít k našim cílům.

Jakmile stáli komunisté nějaké akci v čele, bylo vzhledem k jejich protidemokratické orientaci jasné, že má jít pouze o další snahu povalit demokratický systém a nastolit místo něj diktaturu proletariátu.“ (KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky 1918–1938*, sv. 2, s. 268 – viz pozn. 7.)

Univerzitní profesor, literární kritik a historik F. X. Šalda (1867–1937) představoval prototyp nezávislého angažovaného intelektuála s nezpochybnitelnou autoritou v kulturně-politických bojích první republiky. Fotografie z přelomu dvacátých a třicátých let je převzata ze sborníku *Literární archiv*, roč. 29, vydaného ke 130. výročí Šaldova narození a 60. výročí jeho úmrtí (Praha, Památník národního písemnictví 1997)

napadne pálit si prsty za komunisty a vyznávat všemi údy těla spásu v demokracii. Program každé fronty, která by zabrala co nejširší, by musil být takový, aby byl nesen nejenom uvnitř této země, ale který by působil i proti nebezpečí vnějšímu. Chci říci, že jakákoli fronta by musela stát na půdě této země, že by musila být nesena programem v podstatě národním, že by musila mít co největší platnost, tj. že by

na toto téma přetisklo o den později *Rudé právo*.¹² Ústřední list komunistické strany poté zveřejnil pod názvem „Jednotnou protifašistickou frontu kulturních pracovníků“ ukázky z obdobně formulované výzvy Antonína M. Píši. Text byl ovšem doplněn charakteristickým redakčním komentářem: „A jediné jednotná protifašistická fronta kulturních pracovníků, jediné souročenství se socialistickým dělnictvem, se všemi pokrokovými vrstvami ... může postavit hráz proti fašistickému teroru. Lišíme se ovšem s A. M. Píšou v jeho názoru na demokracii. Nevěříme, že takováto demokracie zaručuje obranu proti fašismu.“¹³

Organizátoři prohlášení oslovili v těchž dnech Bedřicha Fučíka jako mluvčího a kritika skupiny katolických intelektuálů převážně mladší generační příslušnosti (Jan Čep, Miloš Dvořák, Emanuel Frynta, Albert Vyskočil, Jan Zahradníček). Fučík přes svůj jednoznačně nesouhlasný postoj k proklamacím a jednání krajní politické pravice formuloval velmi tvrdé podmínky možného společného vystoupení. Rekapituloval je v dopisu Jaroslavu Durychovi: „...ani nás ne-

12 St. K. Neumann a Karel Nový volají po protifašistickém sjednocení spisovatelů. In: *Rudé právo* (13.11.1934), s. 4.

13 PÍŠA, A. M.: Jednotnou protifašistickou frontu kulturních pracovníků. In: *Tamtéž* (14.11.1934), s. 4.

musila velmi a velmi respektovat katolíky, které by nesměla považovat jenom za taktický přívěšek pro dobrou shodu atd. Z toho by pak plynuly další věci dosahu spíše politického, jako postavit se na stanovisko tohoto státu, že by se připustila demokracie jako 'existenční minimum', jak věc formuloval F. X. Šalda.¹⁴ Jednání o veřejném vystoupení spisovatelů ovšem nadále pokračovala.

Atmosféru ve spisovatelských kruzích těsně před eskalací situace ještě vyostřil spor ohledně obsahu neautorizovaného fragmentu rozhovoru Otto Rádl s literárním kritikem Františkem Götzem. Text byl otištěn v *Přítomnosti* jako součást ankety ke sporům o takzvanou levou a pravou literaturu a obsahoval konfrontační poznámky o „zbahnělé morálce pravice“ a neexistenci „jediného velikého spisovatele“ na pravici. Ačkoliv Götz vzápětí uvedené ostré výroky dementoval s vysvětlením, že byly zkresleny nepřesným záznamem redaktora a chvatností rozhovoru, který měl být navíc použit k jinému účelu, rozpoutala se kolem něj další série publicistických střetů. Na rozhovor reagoval velmi podrážděně mimo jiné dramatik Jaroslav Hilbert, jemuž Götz podobným způsobem odpověděl.¹⁵ Do již tak napjaté situace zasáhly události insigniády. V bouřlivé atmosféře následujících dní formulovali organizátoři text prohlášení Obce československých spisovatelů, otištěného ve výše zmíněných periodikách v následujícím znění:

Podepsaní členové Obce čsl. spisovatelů odsuzují události, k nimž došlo v těchto dnech v pražských ulicích, i násilné skutky proti spoluobčanům jiného jazyka a náboženského i politického vyznání.

Vyzýváme k obraně proti organizovanému útoku fašistů na svobodu ducha, proti útoku, který přejímá metodu nejreakčnějších a povaze našeho národa hluboce cizích hnutí.

14 Citováno dle edice korespondence „Adresát Bedřich Fučík“. In: *Revolver revue*, č. 40 (1999), s. 121–194, zde s. 159, dopis Bedřicha Fučíka Jaroslavu Durychovi do Olomouce z 13.11.1934. Fučíkova formulace „stát na půdě této země“ je odkaz nebo parafráze vztahující se k Šaldovu výroku z polemik s komunisty: „stojím na půdě republiky“ (viz Několik slov dodatkem k mému „Militarismu a pacifismu“. In: *Šaldův zápisník*, roč. 6, č. 1–2 (1933–1934), s. 62 (reprint Praha, Český spisovatel 1994). Narážky na nebezpečí vnější i vnitřní mířily rovněž na komunisty, mj. na jejich tehdejší oficiálně proklamovaný postoj k otázce obrany země, vyjádřený zároveň v zamítavém stanovisku k vojenskému rozpočtu. Ostrá dikce Fučíkova dopisu souvisí patrně částečně i s autorovou stylizací vzhledem k adresátovi listu – Jaroslavu Durychovi, vášnivému polemikovi a pamfletistovi. Postoj Bedřicha Fučíka k demokracii i k levicovým konceptům byl postojem kriticky soudícího intelektuála, jeho samotného ovšem (i díky jednání ve funkci ředitele nakladatelství Melantrich, kde otevíral mj. publikační prostor řadě levicových intelektuálů, s nimiž ho leckdy pojily i blízké přátelské vazby) vnímala převážná část odborné veřejnosti spíše jako reprezentanta umírněných pozic. I proto v pomnichovském období vyvolalo velkou pozornost a řadu negativních komentářů jeho veřejné angažmá ve spojitosti s projektem Národní kulturní rady.

15 Viz mj. texty Františka Götze v *Národním osvobození* „Prohlášení dramaturga F. Götze k útokům Nár. listů“ (13.11.1934, s. 5) a „Odpověď Jaroslavu Hilbertovi“ (15.11.1934, s. 6).

Zvláště odsuzujeme, že tyto útoky byly obráceny proti institucím kulturním a že zneužily universitního sporu, rozjitřeného německými nacionály, k zneuctění dobrého jména hlavního města a našeho státu.

Vyzýváme veškerou demokratickou a protifašistickou veřejnost, všechny pracující vrstvy a zejména pokrokovou a vzdělanou mládež bez rozdílu politického přesvědčení, aby na svých místech a svými prostředky rozhodně čelily kulturnímu, politickému i sociálnímu nebezpečí takových organizovaných reakčních útoků.

*Spisovatelé, umělci a intelektuálové, kdož se k tomuto projevu připojujete, oznamte svůj souhlas redakci tohoto listu.*¹⁶

Samotné prohlášení Obce československých spisovatelů bylo při otištění většinou doplněno komentářem upřesňujícím jednotlivé formulace či vyzdvihujícím konkrétní pasáže. Antonín Matěj Píša v *Právu lidu* zdůraznil „ojedinělou závažnost“ vystoupení, jež vyplývala ze zastoupení různých generací spisovatelů, z jejich rozmanité umělecké příslušnosti i politického přesvědčení. Připomněl snahu iniciátorů oslovit jak českou, tak německou veřejnost a poukázal na souvislost mezi pouličními nepokoji a děním na politické scéně, zejména v pravicových kruzích. Část Píšova komentáře byla věnována i spornější části textu manifestu, v níž organizátoři (jeho slovy) „vyzývají k pohotovosti pokrokovou a vzdělanou mládež v pocitu sourozenství, neboť duchovní tvorba znamená věčné mládí národní duše a ustavičné spění kupředu“.¹⁷ Píšův doprovodný text však obsahoval i jednostran-

16 Manifest československých spisovatelů: Vyzýváme k obraně proti útoku fašistů. In: *Rudé právo* (28.11.1934), s. 1. Pod prohlášením byli podepsáni Jan Bartoš, Karel Josef Beneš, Božena Benešová, Konstantin Biebl, Josef Čapek, Karel Čapek, Jan Čarek, Otokar Fischer, Jiří Frejka, František Götz, Josef Gregor Tajovský, Hana Gregorová, František Halas, Jan Herben, Adolf Hoffmeister, Miloš Holas, Jindřich Honzl, Josef Hora, Jindřich Hořejší, Egon Hostovský, Jaromír John, Závěš Kalandra, Edmond Konrád, Karel Konrád, Josef Kopta, Jan Blahoslav Kozák, František Kupka (správně Kubka – pozn. TP), Jaroslav Kratochvíl, František Václav Krejčí, Petr Kříčka, František Langer, Marie Majerová, Helena Malířová, Michal Mareš, Jiří Mařánek, Jan Mukařovský, Zdeněk Nejedlý, Stanislav Kostka Neumann, Vítězslav Nezval, Laco Novomeský, Miloslav Novotný, Karel Nový, Ivan Olbracht, Ferdinand Peroutka, Antonín Matěj Píša, Karel Poláček, Ján Rob Poničan, Ferdinand Pujman, Marie Pujmanová, Josef Rybák, Václav Řezáč, Jaroslav Seifert, Emil Svoboda, František Xaver Šalda, Jindřich Štyrský, Karel Scheinpflug, Karel Teige, Anna Marie Tilschová, Josef Toman, Karel Toman, Josef Träger, Vladislav Vančura, Jan Weiss, Vilém Závada. Počet otištěných podpisů se v jednotlivých listech lišil. Uvádím údaje, s nimiž pracuje poslední syntetický pokus o zpracování této problematiky – heslo Evy Strohsové věnované Obci československých spisovatelů in: OPELÍK, Jiří a kol.: *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*, sv. III/1: M–O. Praha, Academia 2000, s. 629–633. V seznamu podepsaných, otištěném v *Rudém právu*, chybí jméno Fráni Šrámka. Týdeník *Tvorba*, jednak kvůli delším lhůtám redakční uzávěrky, jednak vzhledem k nedostatečné koordinaci evidence nových podpisů (jméno Karla Dostala, uvedené *Tvorbou*, bylo v prvních seznamech v denních listech opomenuto), uveřejnil pod provoláním dne 30.11.1934 seznam 37 signatářů, o týden později pak přetiskl jména dalších 171 osob, jež k prohlášení připojily svůj podpis.

17 PÍŠA, Antonín M.: Spisovatelé veřejnosti a studentstvu. In: *Právo lidu* (28.11.1934), s. 1.

nou, ideologicky podbarvenou a konfliktní pasáž směřující mimo samotné prohlášení spisovatelů: „Není třeba zvlášť zdůrazňovat, že socialistické dělnictvo vítá spisovatelskou obec v řadách společného zápasu proti všem formám a projevům fašistické reakce, která v dnešní době nezaměstnanosti a sociální bídy vybičovává šovinistické vášně, aby zakryla temné cíle svých kapitalistických mecenášů.“¹⁸ Konfrontačním způsobem vystoupení Obce podpořil v *Národním osvobození* i spisovatel Karel Nový, jenž ve svém příspěvku mimo jiné uvedl: „Troufalý postup uměle naočkovaného fašismu vyprovokoval čsl. spisovatele, aby hledali obrany. Ta jest především v jednotě. Na platformě demokracie sešli se spontánně všichni ti, kdož znamenají v kolektivu národní práce položku kladnou. Od Karla Tomana, Fráni Šrámka, Gregora Tajovského, F. X. Šaldy, Hory, Kopty do Vančury a Nezvala.“¹⁹ Vzhledem k obvykle militantní dikci ústředního komunistického deníku komentoval text prohlášení Obce překvapivě vstřícně šéfredaktor *Rudého práva* Stanislav Budín. Spisovatelské vystoupení chápal jako spojení kulturní veřejnosti do „jednotné protifašistické fronty“²⁰

Literární kritik, publicista a básník Antonín Matěj Píša (1902–1966), ve třicátých letech redaktor sociálnědemokratického deníku Právo lidu, patřil k reprezentantům umírněné kulturní levice (repro z fotoarchivu Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze)

18 Tamtéž.

19 K. N. [= NOVÝ, Karel]: Hráz reakci. In: *Národní osvobození* (28.11.1934), s. 1. Obdobnou formulaci – „Vše, co tvoří soudobou českou kulturu a umění, jest na levici“ – použil Nový mimochodem již na počátku listopadu 1934 v souvislosti s útokem fašistů na uvedení hry *Kat a blázen* v Osvobozeném divadle (srv. TÝŽ: Nápor pravice na svobodu umění. In: *Tamtéž* (11.11.1934), s. 1).

20 Slovní spojení „jednotná fronta“ v tomto případě pochopitelně nebylo použito náhodou. Na podzim 1934 probíhaly v českém levicovém tisku intenzivní debaty o možném utvoření

a jako její vstup na politickou scénu. Z komunistických pozic rekapituloval dění posledních měsíců a konstatoval: „Zuřivý vztek Poledního listu dokazuje, že manifest zapůsobil tam, kam byl namířen. Pánové z Národního sjednocení se budou muset smířit s okolností, že česká literatura, vše, co je v ní hodnotného, patří do tábora protifašistů.“²¹

Definitivní text prohlášení s prvními podpisy nabídli organizátoři k podpisu Bedřichu Fučíkovi, který záležitost telefonicky konzultoval s Jaroslavem Durychem. Fučík nakonec prohlášení podepsat odmítl a důvody svého rozhodnutí i okolnosti vzniku manifestu pro Durycha rekapituloval korespondenčně: „Tři neděle jsem mluvil a vylezl z toho takový pitomý manifest... Pánové měli trochu horké hlavy (já tam nebyl). Po třech nedělích to dali za ¼ hodiny dohromady, a dopadlo to takto: řekl jsem jim, že nepodepisuji hlouposti, že to pokládám za krajně hazardní a nebezpečné proto, že je to polovičaté a že je to na koleji, na které nemáme co dělat, že demonstrace byly vyvolány nešikovností vlády a nebyly potlačeny policejním ředitelstvím. Protestovat proti demonstracím nemá smyslu, slovo spisovatelovo se zde musí v ruchu ulice ztratit. (...) Projev sám nenese nic ze spisovatelské výsostnosti, nýbrž je dělán způsobem všech tzv. levých manifestů. Je na něm vidět úplně řemeslo a ošuntělost. Z toho důvodu jsme to nepodepsali ani já, ani Vyskočil, ani Čep. (...) Jsem přesvědčen, že spisovatelé mohou mluvit jenom do kulturních věcí, ty si musí hájit zuby nehty, a prostřednictvím kulturních věcí provozovat politiku ve vyšším smyslu: provozovat politiku národa, a nikoli stran a podobných svinstev. (...) Jde o to, aby ve chvíli nebezpečí – a to my zde cítíme přece jen víc než Vy tam – zde někdo byl, kdo by promluvil jako hlas této země a jako její svědomí. Doba není snad ještě tak zlá, aby se tento hlas nemohl narodit.“²² Bedřich Fučík ani další z mladších katolických autorů se po odmítnutí podpisu do záležitostí Obce – v souladu se zásadou formulovanou v dopise Durychovi – již nezapojovali.

jednotného uskupení socialistických stran po vzoru francouzské, italské či španělské levice. Toto jednání ovšem opětovně ztroskotávalo na hegemonistických tendencích a strategickém vyčkávání komunistů. Jejich vedoucí představitelé byli tehdy v Moskvě či v ilegality a zástupci v čele s Janem Švermou neměli k dispozici jednoznačné direktivy Kominterny. Mnozí komunisté však považovali vzhledem k hroživě se měnící situaci na mezinárodněpolitické scéně jednotné vystoupení zejména se sociálními demokraty za nutnost, což mělo za následek i zmírnění konfrontačního tónu *Rudého práva* a dalších tiskovin KSČ vůči „buržoaznědemokratickému“ státu a některým jeho politickým subjektům. Klement Gottwald a další členové vedení strany po svém návratu ovšem tvrdě prosazovali direktivy protichůdné a při následné čistce byl mj. zbaven místa i tehdejší šéfredaktor ústředního listu komunistů Stanislav Budín. (Srv. např. GROMAN, Martin: Stanislav Budín – komunista bez legitimace. In: *Soudobé dějiny*, roč. 11, č. 3 (2004), s. 9–44; RUPNIK, J.: *Dějiny Komunistické strany Československa*, zejména s. 121–131 – viz pozn. 9.)

21 BUDÍN, Stanislav: Manifest spisovatelů proti fašismu. In: *Rudé právo* (29.11.1934), s. 4.

22 Adresát Bedřich Fučík, s. 162 n., dopis B. Fučíka J. Durychovi z 28.11.1934 (viz pozn. 14).

Po 28. listopadu ovšem k prohlášení Obce československých spisovatelů své podpisy připojovaly desítky dalších sympatizantů, i nadále především příznivců politického liberalismu a rozličných uskupení blízkých levici. Týdeník *Tvorba* ve dvou číslech z 30. listopadu a 8. prosince přinesl seznam jmen celkem dvou set osmi signatářů; zatím poslední monografická studie k tématu uvádí celkový počet dvou set jednašedesáti podpisů jednotlivců a osmapadesáti korporací nejrůznějšího druhu.²³ V druhé fázi přitom manifest podpořili především výtvarníci, hudebníci, historici, publicisté a ostatní reprezentanti širší kulturní veřejnosti. Sporné pasáže textu spisovatelského prohlášení, patrně však ještě více tendenční komentáře, které vyzdvihovaly důležitost a výjimečnost počínu, ovšem vyvolaly i nesouhlasné reakce zástupců té části spisovatelské veřejnosti, jež k prohlášení svůj podpis nepřipojila.

Nejagresivněji proti manifestu vystoupil generál Rudolf Medek, který spisovatelskou akci z nacionalistických pozic napadl v příspěvku otištěném 29. listopadu 1934 v *Národních listech*. Pobouření a vlnu nesouhlasu vyvolala zejména jeho proslulá replika o koncentračních táborech: „Věru, nechtěl bych vidět ten obraz, kdy Karel Čapek, S. K. Neumann a A. M. Tilschová spolu s Jindřichem Vodákem a Vítězslavem Nezvallem cvičí 'klencáky' v nějakém koncentračním táboře. Nechci to vidět! Nechci! Ale kamarádi, štvete-li takto československou kulturní veřejnost, rozdělujete-li dělníky duševní práce na levici a pravici, zatímco nám všem šlo o velkou kulturní práci pro celý národ, pak si přičtěte vinu, shledáte-li, že vás národ nepotřebuje.“²⁴ Medkův článek ve svém jádru ovšem směřoval proti samotné formulaci textu spisovatelského prohlášení a autorům rovněž vyčítal, že jejich postoj bude propagandisticky zneužit nacistickými studentskými kruhy. Následné razantní odmítavé reakce účastníků spisovatelského vystoupení (vedle Karla Čapka bezprostředně reagovali i A. M. Píša, Karel Nový a Josef Hora) se soustředily především na provokativní pasáže Medkova článku. Karel Čapek konstatoval věcné omyly Medkova prohlášení (podle Medka text manifestu nezmínil iniciační roli provokativního jednání německé univerzitní obce) a požadoval od autora

23 PFAFF, I.: První protifašistický manifest českých intelektuálů, s. 251 (viz pozn. 6).

24 Rudolf Medek k projevu Obce čs. spisovatelů. In: *Národní listy* (29.11.1934), s. 1. Medkův text vzbudil ovšem ohlas nejen ve spisovatelských kruzích. Projednávala jej i poslanecká sněmovna a byl přitom předmětem bouřlivých debat. Komunistický poslanec Dvořák Medkův článek využil pro obhajobu odmítavého postoje KSČ v otázce vojenského rozpočtu: „Jápak je možno hlasovat pro zvýšení rozpočtu na armádu, již vedou takového živly? Je možno spoléhat se na to, že Medkové budou nás hájit před svým kolegou Hitlerem? (...) Jestliže takto důsledně prolustíme Medkův případ, je třeba znovu energicky žádat: 'Okamžité vyčištění policie, četnictva a armády od fašistických živlů!'“ (Co s generálem Medkem? Žádáme vyčištění armády od fašistických živlů. In: *Rudé právo* (2.12.1934), s. 5.) Medek byl poté předvolán k ministru obrany, jenž ho upozornil, „aby ve svých projevech zachovával určitou míru“ (citováno podle: RULF, Jiří: *Literáti: Příběhy z dvacátého století*. Praha – Litomyšl, Paseka 2002, s. 36).

vysvětlení, jak byl míněn výrok o koncentračních táborech.²⁵ Píša zdůraznil, že Medkova hrozba koncentračními tábory je přiznáním „k fašistickým tendencím a hitlerovským metodám“ a jeho výrok jako výrok politický „není jen projevem spisovatele, nýbrž také generála čs. armády“.²⁶ Takřka shodně článek komentoval Karel Nový v *Národním osvobození*: „Z celého Medkova projevu číší zrovna, jak už i on, který dosavad pro mnohé platil za barda pravého českého nacionalismu, za české lví srdce, jest už prosáklý hitlerismem...“²⁷ Horova reakce upozornila na souvislost Medkových výhrůžek koncentračními tábory s postoji radikálních složek české společnosti. „Nemysleme si, že je to u našeho národního barda pouhý básnický obraz. Náladový lyrik probleptl tu pouze to, co pomalu zraje v hlavách naší zfašizované buržoazie, jejímž vzorem je Hitler, tolikrát v jejím bulvárním tisku velebený. Ne demokratická diskuse, ale koncentrační tábor pro odpůrce je tajnou, hýčkanou touhou našich rasistů, kteří úplně zapomněli, že jsou Češi, ve svém nadšení pro hakenkrajclerské metody násilí. Básníci někdy vyslovují to, co u jiných teprve klíčí. Totéž se tady neblaze podařilo Rudolfovi Medkovi a my mu za naivní upřímnost ze srdce děkujeme.“²⁸

Ve své replice se Medek snažil vysvětlit, že poznámka o koncentračních táborech byla míněna jako „karikatura“, opětovně však zaútočil na projev spisovatelů, který označil za „negramotný“.²⁹ Upozornil přitom na souvislost projevu Obce československých spisovatelů s dikcí komunistů: „Obsah jsou bolševické a polobolševické fráze, jeho sloh či forma daleko nedosahuje úrovně ‘děldopů’.“³⁰ Na výraznou účast komunistů při formulaci manifestu demokratické kulturní veřejnosti poukázal i básník Jaroslav Kolman Cassius ve Stříbrného *Poledním listu*.³¹ Ač Kolman Cassius i Medek patřili mezi stoupence pravicových a národně-konzervativních postojů, z reakcí dalších odpůrců spisovatelského vystoupení je patrné, že právě výhrady vůči spojení Obce s komunisty a jejímu nejasnému postoji k nacionálním projevům, jež narůstaly úměrně vzrůstajícímu vnějšímu ohrožení státu, se staly hlavními důvody, proč bylo spisovatelské vystoupení i nadále problematizováno.

25 K. Č. [= ČAPEK, Karel]: Odpověď Rudolfovi Medkovi. In: *Lidové noviny* (30.11.1934), s. 5.

26 PÍŠA, A. M.: Československý generál o koncentračních táborech. In: *Právo lidu* (30.11.1934), s. 1.

27 NOVÝ, Karel: Dopis Národních listů od Rudolfa Medka pro Karla Čapka. In: *Národní osvobození* (30.11.1934), s. 4.

28 HORA, Josef: Rudolf Medek věští koncentrační tábory. In: *České slovo* (30.11.1934), s. 4.

29 TÝŽ: „Československý generál o koncentračních táborech“. In: *Národní listy* (2.12.1934), s. 3.

30 Tamtéž. Výrazem „děldopové“ se označovali takzvaní dělničtí dopisovatelé, kteří v představách části komunistických kulturních činníků ztělesňovali budoucnost komunistické literatury.

31 KOLMAN CASSIUS, Jaroslav: S občany proti literatuře. In: *Polední list* (29.11.1934), s. 2.

O největší rozruch po zveřejnění manifestu Obce československých spisovatelů se postaral svou reakcí spisovatel a generál Rudolf Medek (1890–1940), ředitel Památníku osvobození v Praze na Žižkově. Následné polemiky z něj učinily jednoho z tribunů kulturní pravice. Fotografie zachycuje Medka při proslovu na oslavě šedesátých narozenin starosty Umělecké besedy, spisovatele Františka Skácelíka (sedícího zcela vlevo) v Alšově síni v Praze dne 25. listopadu 1933 (repro z fotoarchivu Literárního archivu Památníku národního písemnictví)

V souvislosti s akcí Venkov na záchranu československých dětí,³² pořádanou agrární stranou, vystoupil s dalším konfliktně laděným příspěvkem Josef Knap, programový mluvčí ruralistů. Jeho článek „Manifest země proti manifestu kavárny“ přibližoval právě probíhající kampaň na podporu dětí z rodin postižených důsledky hospodářské krize.³³ Snahu organizátorů této pomoci a její ústřední heslo „V naší republice

32 Tato akce byla v agrárním tisku organizačně připravována a inzerována zhruba od poloviny listopadu. Měla vyvrcholit ve dnech 16.–17.12.1934 „velkou veřejnou a národní sbírkou peněžní“, již před tímto datem ovšem byli potenciální dárci oslovováni, aby posílali libovolné částky na bankovní účty zřízené k tomuto účelu. (Srv. inzerát Venkov na záchranu československých dětí. In: *Venkov* (22.11.1934), s. 4.)

33 KNAP, Josef: Manifest země proti manifestu kavárny. In: *Tamtéž* (2.12.1934), s. 3.

nesmějí děti hladovět“ poté postavil do kontrastu se spisovatelským manifestem, který na tíživé problémy současnosti nereaguje. Knapův příspěvek byl formulován úmyslně provokativně a v duchu ideologie agrarismu vyzdvihoval proti časovým aspektům života moderní společnosti hodnoty vztahu k půdě a tradici, přesahující horizont všednodennosti: „To je hlas kořenů, hlas země, hlas půdy, nezávislé na chvilkových heslech dne, obrácené od minulosti do budoucnosti.“³⁴ Odmítavě na něj zareagoval Josef Hora, jenž označil autorův postup za demagogický. Karel Čapek zároveň autorovi oprávněně vytkl, že opomíjí angažovanost spisovatelů v rámci iniciativy Demokracie dětem, jež proběhla nedlouho před listopadovými událostmi. Knap v odpovědi přetiskl Čapkův dopis, zmínil Horovu repliku a formuloval své výhrady vůči postupu Obce československých spisovatelů. Text vyzdvihuje patrně hlavní důvody, jimiž byl ve skutečnosti motivován i předchozí Knapův článek: „Píšete (Josef Hora – pozn. TP), že Váš, podle mého názoru kavárenský manifest, který ochotně podepsala řada spisovatelů komunistického vyznání, je projevem ‘vášnivě volajícím po demokracii’. Nemohu si pomoci, musím mít podivné mínění buď o jejich komunismu, nebo o jejich vášnivém volání po demokracii. (...) Říkáte (Karel Čapek – pozn. TP) na konci dopisu velmi vážná slova, že ‘nebylo by dobrým dílem klást odcizení mezi národ a jeho spisovatele’. Ano, to je podle mého názoru to nejhlavnější. Bojím se však, že k odcizování už dochází. Váš spisovatelský manifest byl takový a tak stylizovaný, že musil vyvolat mezi spisovateli jiného ideového založení nový spisovatelský manifest, který se právě připravuje. Tento manifest hlásá nezapomínati odkazů tradice, zdůrazňuje službu duchu národa ... vítá národní uvědomění mladých lidí. Plně souhlasím s těmito zásadami, přesto však bych ani takový manifest nepodepsal, neboť kdybychom podepisovali takto dál, budeme krmít národ inflací manifestů a nechutnými doprovody k nim. Ohlédněte se, doktore Čapku, co způsobil jeden jednostranný manifest. Spisovatelé nebo jejich náhončí a příznivci si spláží, div se nedenuncují. Co v dnešní vážné a těžké době si o nich může pomyslit národ, nesnižují se v jeho očích sami, neodcizují se mu sami?“³⁵

Provolání reagující na vystoupení Obce československých spisovatelů, o němž se Knap zmínil, otiskly 8. prosince 1934 pod názvem „Slovo k československému národu“ *Národní listy*, Stříbrného *Nedělní list* a další obdobně názorově profilovaná periodika, registrovala ho ovšem i většina listů jejich ideových oponentů.³⁶ Provolání vzniklo v řadách členů podpůrného spolku spisovatelů Máj a podepsali je

34 Tamtéž.

35 Knap, Josef: Dopis Karla Čapka i odpověď Horovi. In: *Tamtéž* (7.12.1934), s. 5.

36 Text prohlášení zněl takto: „Nemůžeme mlčet v době vzniklých zmatků. My, podepsaní českoslovenští spisovatelé, jdeme k metám budoucnosti, nezapomínajíce odkazů tradice, z nichž povstala konečně naše svoboda. Odsuzujeme ty, kteří porušují svévolně zákon, nikoli ony, kteří, vyprovokováni odbojnou zpupností, manifestují pro jeho právo. Neschvalujeme násilnosti, k nimž dochází všude při hromadných projevech ze strany nezodpovědných živlů. Odmítá-

„Josef Hora, Jindřich Hořejší a Vilém Závada cvičí klencáky.“ Karikatura z cyklu Františka Bidla (1895–1945) Z československého koncentráku aktuálně reagovala na článek, v němž Rudolf Medek předestřel vizi signatářů Obce československých spisovatelů jako budoucích arestantů koncentračního tábora (repro z Bidlovy čítkanky, kterou uspořádal a sestavil Vladimír Thiele. Praha, SNKLHU 1959)

především zástupci starší spisovatelské generace. Z významnějších autorů se k provolání, jež je jednostranné a bylo vědomě připravováno jako nesouhlasná odpověď na iniciativu Obce,³⁷ přihlásili například Ignát Herrmann, Hanuš Jelínek, Antonín Klášterský, Emanuel Lešehrad, Josef Svatopluk Machar či Gabriela Preissová. Mezi signatáři se neobjevilo jméno Rudolfa Medka ani Jaroslava Kolmana Cassia. „Manifest“ starší spisovatelské generace byl sice v několika případech ironicky glosován³⁸

me dělení literatury podle politických hledišť na literaturu pravou a levou. Jsme přesvědčeni, že jediným měřítkem literatury může být její *umělecká a mravní hodnota*.

Máme v úctě každý projev národního smýšlení, tím radostněji u našeho studentstva, které se vrací k národní práci. Chceme sloužit duchu národa ve smyslu hesla Nerudova, že jen *branami vlastního národa se dostáváme do zahrad velkého světa*. Víme, že z národa rostou kořeny naší kulturní i politické budoucnosti a další svobody, která nesmí být již nikdy prohrána. (Slovo k československému národu. In: *Národní listy* (8.12.1934), s. 3.)

37 Z tohoto důvodu je sporné hodnocení prohlášení ve studii Gabriely Veselé „K protifašistickému vystoupení spisovatelů v tzv. insigniádě v roce 1934“, s. 549 (viz pozn. 6).

38 „Pak jsme četli v novinách projev, nazvaný ‘Slovo k československému národu’, který měl být odpovědí politické pravice na manifest Obce čs. spisovatelů: Tento projev podepsalo několik

a Eduard Bass poukázal na přílišnou obecnost a nekonkrétnost jeho formulací, část spisovatelské veřejnosti (Josef Hora, A. M. Píša) se však k němu postavila tolerantně, či alespoň nekonfliktně.

V době jeho zveřejnění již komentáře tisku k insigniádě postupně doznívaly. Jednu z posledních výraznějších akcí představovalo shromáždění svolané Spolkem posluchačů filosofie na 11. prosince do velkého sálu Radiopaláce na Vinohradech. Zazněly zde projevy několika signatářů manifestu Obce (F. X. Šalda, Josef Kopta, Otokar Fischer, Vladislav Vančura, J. B. Kozák, Vítězslav Nezval) a byly čteny pozdravy spisovatelů, kteří se shromáždění neúčastnili (mj. Karel Čapek), organizátoři přednesli rovněž pozdrav pařížského Protifašistického výboru.³⁹ Nejpodnětější z přednesených příspěvků byl projev F. X. Šaldy, který v pozměněné podobě vyšel pod názvem „Stát a ulice“ v *Šaldově zápisníku*.

V úvodní pasáži článku zachytil Šalda historické pozadí (lex Mareš, odklady jeho prosazení) i aktuální vnitropolitický kontext (utvoření Národního sjednocení) boje o insignie. Upozornil rovněž na populistické rysy politického subjektu, který se během nich konstituoval, na jeho snahu získat příznivce i „ulici“ k prosazování vlastních zájmů. Situaci, kterou bouře hrozily vyvolat na mezinárodním poli (zejména ve vztahu českých Němců a třetí říše), charakterizoval Šalda jako nebezpečnou. Nacionalismus, jenž se projevil v rámci insigniády, označil za slabošský v kontrastu k nacionalismu sebejistému, opřenému pevně o tradici a ochotnému čelit za všech okolností vnějšímu nebezpečí. Poté formuloval obecnější zásady svého postoje k aktuálnímu dění: „Podepsal jsem ten projev, poněvadž neutíkám nikdy ze své varty a protože vzplanutí tzv. nacionalismu na pražských ulicích pokládám ne za sílu, nýbrž za slabost, ne za pravdu, nýbrž za klam. Ale jinak rád bych řekl, že se mi nelíbí dělit literaturu na pravou a levou. (...) Stojíme před věcmi zcela velkými a otřesnými, to jest před takovými, které si budou žádat zcela nového zorného úhlu, zcela nového hodnocení. Práv bude jim moci býti jen opravdový střed. To jest čocka, která sbírá v sobě rozptýlené paprsky a promítá je do jediného ohniska.“⁴⁰

literárních nul a 'zabudlých Slávů': úhrnný věk osob podepsaných pod tímto 'Slovem' – nesmírně konfusním a žalostným – obnáší, jak spočítal Adolf Hoffmeister, 4083 let a průměrný věk jejich je 60 roků.“ (Tge [= TEIGE, Karel]: Obec československých spisovatelů. In: *Doba*, roč. 1, č. 5–6 (1935), s. 211.)

39 Tento pozdrav a též přehled zpráv o akci v denním tisku je přetištěn ve studii G. Veselého „K protifašistickému vystoupení spisovatelů v tzv. insigniádě v roce 1934“, s. 549 (viz pozn. 6).

40 ŠALDA, F. X.: Stát a ulice, s. 106 n. (viz pozn. 2). Střed, o němž Šalda v příspěvku píše, ovšem není stabilním politickým středem, ale jistým pomyslným dynamickým bodem, stanoviskem vydobytým usilovným duchovním snažením, intelektuální prací spočívající ve zvažování tradice, okolností a možností současnosti i perspektiv budoucího dění. Nejlépe je jeho vyjádření možno sledovat na samotné Šaldově publicistice ve 30. letech. Jeho *Zápisník* prakticky v každém čísle obsahuje polemické příspěvky zaměřené proti psaní v duchu strnulých politických doktrín, bez ohledu na jejich příslušnost k levici či pravici. Souběžně s akcemi spisovatelů probíhala např.

Tento postoj se Šalda snažil prosadit i praktickým jednáním. Jako nejrespektovanější osobnost dobové české literární scény oslovil spisovatele různých politických sympatií, estetického profilu i světonázorového zaměření s výzvou ke společnému setkání, na němž by se pokusili formulovat zásady společné spisovatelské platformy, jež by měla reprezentativní složení. Podle vzpomínky Bedřicha Fučíka se jej zúčastnili Karel Čapek, František Langer, Josef Hora, Jaroslav Seifert, František Halas, Jan Čep, Vladislav Vančura, Ivan Olbracht a Bedřich Fučík. Setkání však nepřineslo žádné výsledky a bylo ukončeno kontroverzním proslovem Vladislava Vančury. Neúspěch akce, především však jistá pasivita při jednání, svědčily o komplikovaných a vyostřených vztazích v literárních kruzích

„Dojde ke slavnostnímu smíření literární pravice s levicí ve Smetanově síni, s hlavními řečníky Hilbertem a Karlem Čapkem.“ Takto si představoval své „poselství na mírový rok 1935“ po odeznění vášní insigniády a následných kulturních rozbrojů karikaturista František Bidlo (repro z Bidlovy čítanky)

i Šaldova ostrá debata na téma individualismu a kolektivismu s komunistickým básníkem, překladatelem a literárním vědcem Bohumilem Mathesiem. Dotýkala se mj. i poměrů v Sovětském svazu a jednání Maxima Gorkého v souvislosti se sjezdem sovětských spisovatelů a programem socialistického realismu. Po několika replikách Šalda debatu uzavřel s poukazem na dogmatičnost Mathesiových příspěvků, přičemž pregnančně formuloval svůj postoj k aktuálnímu dění i jeho obecnější dimenzi: „Nebylo by přehradu mezi mnou a Gorkým, kdybych byl slepým a hluchým přitakavačem všech těch pětiletok a kdybych se rozplýval nad lidmi, kteří se v literatuře opíjejí názvoslovím technickým a inženýrským. Ale já chci mít k Rusku poměr kritický a ne fanouškovský; *inde irae*. Gorkij usměrňuje dnes literární práci ruskou k stalinismu, jako ji usměrňují jiní literáti v Německu k hitlerismu. Jenže: nelíbí-li se mi 'glajchšaltován' literatury v Německu, proč by se mi mělo líbit v Rusku? Kritik má už ten sakramentský malér, že musí měřit stejným loktem Petrovi jako Pavlovi. (...) Můj čtenář mne musí nejen číst, musí se mnou i myslet a spolupracovat: spolumyslet rozumem i srdcem. Jistě nikdo rozumný neočekával, že jeden z nás dvou v této diskusi přesvědčí druhého. Člověk si svůj názor nekonstruuje jen z hypotéz a z teorií, nedosoudí se ho logikou, nedobere se ho logickými dedukcemi; je výsledek *celé životné zkušenosti*, a v ní jsou i věci, které není možno opsat logicky a svést na logické jmenovatele. Ale snad přece jsem zde něco ze svých názorů zpřesnil.“ (TÝŽ: Odtroubeno! In: *Tamtéž*, roč. 7, č. 7–8 (1934–1935), s. 239–247, zde s. 246 n.)

i o jisté neochotě překročit bariéry, jež jednotlivé skupiny spisovatelů v polovině třicátých let oddělovaly.⁴¹

Vystoupení Obce československých spisovatelů na podzim 1934 se odehrálo v atmosféře stupňujícího se napětí mezi dvěma tábory autorů. Původní členění literární veřejnosti na tříšť drobných skupinek vázaných často jen na jediný kavárenský stůl, spojených blízkými ideovými, estetickými či politickými východisky, doznávalo od počátku třicátých let významných změn. I ovzduší otevřeného setkávání a prolínání těchto skupinek se postupně vytrácelo. Vyostřování mezinárodní a vnitropolitické situace, překotné společenské dění a snaha výraznějším způsobem zasáhnout do jeho běhu vedly k rekonstituci a striktnějšímu uspořádání literárního pole. Jednotlivci byli nuceni začlenit se do širšího sociálního kolektiva, v němž bylo možné nejen sdílet vyhraněný pohled na aktuální dění, ale v němž bylo rovněž možné vlastní představy o budoucím směřování aktivně prosadit. Krystalizačními centry tohoto pohybu se staly odmítavé postoje k dvěma totalitním ideologiím doby – fašismu a komunismu. Ač zůstávaly tábory „antifašistů“ či „antikomunistů“ vnitřně i nadále názorově diferencovány, místo vůle k volné diskusi o uměleckých i společenských problémech doby se v nich upevňovala jistá míra vnitřní skupinové solidarity. I proto byly s pokračujícím časem hůře akceptovatelné postoje a myšlenky nemnoha osobností snažících se abstrahovat od uzavřeného myšlení v rámci jednoho ideového systému. Polarizace, krystalizace a uzavírání se literární či umělecké veřejnosti do protichůdných seskupení během druhé poloviny třicátých let nabíraly na intenzitě. Sřety kolem manifestu spisovatelů k insigniádě přitom tvořily jednu – nikoli nevýznamnou – fázi tohoto procesu.

Obec československých spisovatelů v období mnichovské krize a po vzniku druhé republiky

Po insigniádě a jejích dozvucích zmizela Obec československých spisovatelů z povědomí širší veřejnosti. Teprve během roku 1937 podle vzpomínek Václava Černého navázala kontakt s Mezinárodní asociací spisovatelů na obranu kultury (*Association International des Écrivains pour la Défense de la Culture* – AIE).⁴²

41 FUČÍK, Bedřich: Vzpomínka na F. X. Šaldu. In: *Rodná krajina básníkov. (Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 6.)* Praha, Triáda 2003, s. 337 n. Vančura údajně na závěr setkání pronesl proslov končící „okřídleným heslem, jeho okřídlenou hvězdou z Východu“. Na to prý Šalda reagoval slovy: „No, tak je konec schůze. Sežerete nás! Sežerete nás!“ (Tamtéž.) Tato scéna podle Fučíka způsobila dokonce přerušování přátelských styků mezi Šaldou a Vančurou. Spíše než provokativní prohlášení Vladislava Vančury je ovšem pro pochopení situace zásadnější pasivní atmosféra na schůzi a neplodnost Šaldou iniciovaného projektu.

42 ČERNÝ, Václav: *Paměti, sv. 2: Křik koruny české 1938–1945. Náš kulturní odboj za války.* Brno, Atlantis 1992, s. 32.

Doklady k počátkům této spolupráce se dosud nepodařilo dohledat, spojení se zahraničím ovšem rozhodně existovalo v souvislosti s účastí levicových autorů na mezinárodních setkáních pořádaných asociací i dalšími protifašistickými a protivaletnými sdruženími.⁴³ V roce 1937 se Jaroslav Kratochvíl spolu s Egonem Erwinem Kischem a Ladislavem Novomeským zúčastnil kongresu spisovatelů, jehož jednání probíhala v Barceloně, Valencii a Madridu. Patrně díky tomu byl pak Kratochvíl v prvních květnových dnech roku 1938, v napjaté mezinárodní atmosféře před první československou mobilizací, vyzván zástupci asociace, aby s ní československá spisovatelská veřejnost navázala přímý kontakt a přispívala do jejího pravidelného měsíčního zpravodaje.⁴⁴

Výsledkem této aktivity byly příspěvky otištěné v cyklostylovaném zpravodaji *Lettre de France*, jenž vycházel jako součást revue *Europe*; zprávy pak byly šířeny do třiceti zemí, v nichž měla asociace své sekce. Pro zpravodaj byly na jaře a v létě 1938 přeloženy dva „dopisy z Československa“, jejichž autory byli Karel Čapek a Ladislav Novomeský.⁴⁵ O třetí příspěvek byl požádán zástupce českých Němců (navrženi byli Ernst Sommer, Ludwig Winder, Wolfgang Bretholz a profesor Rippe), text se však nepodařilo získat. K zaslání dalšího článku byl poté vyzván slovenský, maďarsky píšící literární kritik a publicista Zoltán Fábry. Svůj příspěvek přislíbil na září 1938, kvůli nemoci jej však rovněž nedodal.⁴⁶ Kromě zprostředkování textů z československé strany koordinoval Jaroslav Kratochvíl i pořízení českých překladů příspěvků vznikajících ve Francii. Díky této aktivitě byly přeloženy

43 V roce 1935 se např. Vítězslav Nezval a Karel Čapek účastnili ustavujícího kongresu zmíněné asociace v Paříži. Jednání však poznamenaly „četné spory a také manipulace ze strany agentů Kominterny, která se snažila ovládnout protifašistické hnutí“, a Nezval zde nemohl přednést svůj projev na obranu surrealismu. (Srv. GROMAN, M.: Stanislav Budín – komunista bez legitimace, s. 26 – viz pozn. 20. Nezval své zážitky z kongresu vypsál v básnické próze *Ulice Gît-le-coeur*. Praha, Fr. Borový 1936.) Členy asociace se poté stala pouze skupina Blok a Spolek slovenských spisovatelů (srv. heslo „Obec československých spisovatelů“ Evy Strohsové v *Lexikonu české literatury*, sv. III/1, s. 630 – viz pozn. 16).

44 Tři dopisy Jaroslava Kratochvíla v této záležitosti zveřejnil Radko Pytlík ve studii „Cesty socialistického románu“. In: *Česká literatura*, roč. 33, č. 3 (1985), s. 193–204, zde s. 202 n.

45 Zatímco Čapkův příspěvek pojednával o úloze spisovatele v národních dějinách a souzněl s dobovou atmosférou i silící aktivizací intelektuálů ve věci ohrožené země (*Lettre de France*, č. 1, červen 1938), Novomeského text vyzdvihoval poněkud netakticky odlišnost historického a kulturního vývoje Slováků, slovenského jazyka i slovenské literatury a byl pointován vizí budoucí velikosti národa založené na společenském pokroku, za nějž již v přítomných chvílích bojují slovenští spisovatelé (*Lettre de France*, č. 2, červenec 1938).

46 *Literární archiv Památníku národního písemnictví*, Praha (dále LA PNP), fond (f.) Obec československých spisovatelů, korespondence cizí, složka Zoltán Fábry, inv. č. LA 36/82/0241 a LA 36/82/0242, korespondenční listky Zoltána Fábryho Vladimíru Bernáškovu z 13.8. a 17.9.1938. Vladimír Bernášek vykonával v tomto prvním období funkci nehonoraného sekretáře Obce československých spisovatelů.

a částečně v domácím tisku i uveřejněny statě Henri-René Lenormanda „Divadelní rok v Paříži“, Louise Aragona „Nová francouzská epopej“ a článek René Laloua „Důležitost překladu“.

Květnové navázání kontaktů s Mezinárodní asociací spisovatelů na obranu kultury se kromě zmíněných článků promítlo především do snahy o reaktivizaci Obce československých spisovatelů. Podle zprávy Jaroslava Kratochvíla, určené patrně okruhu českých intelektuálů zajímajících se o užší spolupráci se zahraničím, měla být „se souhlasem a z popudu Karla Čapka ... obnovena činnost Obce nebo Sdružení čl. spisovatelů pod předsednictvím Josefa Hory, který už tuto věc prodává“. ⁴⁷ Hlavním cílem přitom bylo vytvořit československou pobočku asociace. Sám Kratochvíl se ve zprávě – kvůli nutnosti udržovat kontakt s Paříží – označil za „dobrovolného jednatele“ této dosud neexistující sekce. ⁴⁸ K jejímu založení poté skutečně došlo, ovšem až v červenci 1938, kdy se pařížské konference asociace zúčastnila delegace ve složení Vítězslav Nezval, Ján Rob Poničan a Imre Forbáth. ⁴⁹ Při vlastním jednání konference bylo ostatně Československo opakovaně připomínáno (především v souvislosti s napjatou mezinárodní situací, zmíněna však byla i smrt literárního historika a překladatele Otokara Fischera, jenž byl rovněž členem tohoto sdružení). V české verzi zmíněného oběžníku byl poté přetištěn Aragonův projev přednesený v rámci jednání.

Na veřejnosti Obec československých spisovatelů znovu samostatně vystoupila především v září 1938; o bezprostřední kontinuitě s děním v jarních měsících téhož roku svědčí skutečnost, že v jejím čele opět figurovali Karel Čapek, Josef Hora a Jaroslav Kratochvíl. Tito tři autoři svolali na 9. září schůzi spisovatelů, jejíhož jednání se dle zápisu zúčastnilo osmadvacet zástupců různé generační, skupinové i politické příslušnosti a na níž bylo rozhodnuto „zaslat dopis francouzským, anglickým a jiným organizacím spisovatelů“. ⁵⁰ Podle vzpomínek Václava Černého se na

47 *Tamtéž*, rukopisy vlastní, inv. č. LA 36/82/0291, zpráva Jaroslava Kratochvíla začínající slovy „Členy Association internationale...“ (překlad zprávy je datován 28.5.1938).

48 *Tamtéž*.

49 Václav Černý ve svých memoárech označuje složení delegace za „spíše hádankovité než účelné“ (ČERNÝ, V.: *Paměti*, sv. 2, s. 32 – viz pozn. 42). I z koncepce seznamu pisatelů „dopisů do Francie“ je patrné, že delegace měla být sestavena podle národnostního klíče, nepodařilo se však získat zástupce českých Němců a reprezentanta Podkarpatské Rusi.

50 *LA PNP*, f. Obec československých spisovatelů, rukopisy vlastní, zápisník Staši (Stanislavy) Jílovské se záznamy ze schůzí Obce československých spisovatelů a dalšími záznamy (9.9.1938–15.11.1938), inv. č. LA 36/82/0274, záznam z 9.9.1938. Zápis (pořízený patrně dodatečně) zachycuje tato jména účastníků: Karel Nový, Josef Toman, Adolf Hoffmeister, Ivan Sekanina, Vladimír Bernášek, Marie Pujmanová, František Nechvátal, Václav Černý, Jaroslav Kratochvíl, František Langer, Karel Toman, Josef Hora, Josef Kopta, F. C. Weiskopf, Josef Kodíček, Emanuel Lešehrad, Miroslav Rutte, Edmond Konrád, František Götz, Frank Tetauer, Ondřej Sekora, Jindřich Štyrský, Karel Teige, František Halas, Miloš Jirko, Josef Fischer, Vladislav Vančura, Bohumil Mathesius.

autorství vlastního projevu spolu s ním podíleli ještě Bohumil Mathesius a František Halas, při jeho formulování pak byl použit i text literárního kritika Miroslava Rutteho.⁵¹ Prohlášení, jež Rutte přinesl již na první jednání Obce, bylo obsáhlejší a jeho adresátem měla být i domácí veřejnost. Výsledný text manifestu naproti tomu byl sevřenější a směřoval pouze ke čtenáři zahraničnímu. První redakcí prošel na schůzi vybraných zástupců následujícího dne dopoledne,⁵² v odpoledních hodinách pak přinesl Josef Hora toto znění Jaroslavu Durychovi. Ten provedl do textu několik zásahů, opakovaně připomněl zejména nutnost pečlivé stylizace manifestu a svůj podpis podmínil souhlasem ministerstva zahraničí. Horovi dokonce navrhl možnost zformulovat jiné prohlášení, jehož autory by byli sami dva.⁵³ Jedenáctého září pak vyrazil Josef Hora spolu s Ivanem Sekaninou do Strže u Dobříše za Karlem Čapkem, který text definitivně upravil a schválil. Po dalších domluvách, zejména po souhlasu Rudolfa Medka (s nímž o věci jednal Adolf Hoffmeister), bylo definitivně zajištěno i svolení Jaroslava Durycha. Počet signatářů se nakonec rozšířil ještě o Jana Čepa, Josefa Knapa a Jaroslava Seiferta.

Prohlášení Obce československých spisovatelů připomíná okolnosti, za nichž se zrodilo samostatné Československo, a zdůrazňuje aktuální význam tohoto státu ve středoevropském prostoru („poslední výspa demokracie“). Podepsaní čeští a slovenští autoři, jejichž výběr byl i pro zahraniční intelektuální obec reprezentativní (vyvážený například i z hlediska světonázorové orientace signatářů),⁵⁴ poté upozorňují, že důvody blížícího se válečného konfliktu nespočívají v postupu politické reprezentace Československa. Ponechávají na úvaze mezinárodní veřejnosti, „kde je poctivá ochota k míru a spravedlnosti a kde je dobytčá zvrhlost, používající všech prostředků násilí a lži“. Nejdůležitějším bodem manifestu je pak apel na zá-

51 ČERNÝ, V.: *Paměti*, sv. 2, s. 33 (viz pozn. 42).

52 Účastnili se jí i zástupci ruralistů (Jan Čarek a Josef Knap), kteří nebyli na předchozí schůzi přítomni.

53 „Udělal bychom ... to jako dva básníci spolu, to ostatní jsou kecalové mimo Medka, který je zase ale někdy moc divoký. To můžeme udělat jen my dva. My dva, vy jste levičák, já pravičák, shodli bychom se na tom a mohli do toho dát ten kumšt a sílu. Takhle je to jen kavárenské blábolení.“ (LA PNP, f. Obec československých spisovatelů, rukopisy vlastní, zápisník Staši Jílovské se záznamy ze schůzí Obce československých spisovatelů a dalšími záznamy (9.9.1938–15.11.1938), inv. č. LA 36/82/0274, záznam z 10.9.1938.)

54 Manifest podepsali Josef Čapek, Karel Čapek, Jan Čarek, Jan Čep, Václav Černý, Jaroslav Durych, Hana Gregorová, František Halas, Adolf Hoffmeister, Josef Hora, Hanuš Jelínek, Peter Jilemnický, Josef Kopta, Josef Knap, Jaroslav Kvapil, František Langer, Emil B. Lukáč, Marie Majerová, Bohumil Mathesius, Rudolf Medek, Vítězslav Nezval, Laco Novomeský, Ivan Olbracht, Ferdinand Peroutka, Marie Pujmanová, Miroslav Rutte, Jaroslav Seifert, Anna Marie Tilschová a Vladislav Vančura. Jistou slabinou byla ovšem neúčast autorů německých a maďarských, vzhledem k nutnosti rychle reagovat na vývoj situace a k předpokládaným komplikacím při jednáních s nimi však jejich zapojení do akce patrně nebylo ani reálné. Dokládá to i pozdější snaha Aloyse Skoumala oslovit spisovatele Hanse Watzlika (srv. ČERNÝ, V.: *Paměti*, sv. 2, s. 36–38 – viz pozn. 42).

stupce zahraničních spisovatelských kruhů, aby objasnili nejširším vrstvám veřejnosti ve svých zemích situaci. Manifest uzavírá varovné memento: „Nikdo nezavírá oči před tím, že po nás by došlo na jiné národy a země.“⁵⁵

Význam manifestu „K svědomí světa“ spočíval zejména v tom, že se jednalo o první skutečně jednotné vystoupení spisovatelské veřejnosti od vzniku samostatného československého státu. Prohlášení, přeložené do deseti jazyků a distribuované nejen přes tiskové kanceláře, ale i prostřednictvím sítě Penklubů,⁵⁶ přetiskly přední britské, francouzské i další deníky a reagovaly na ně i nejrůznější spisovatelské organizace. Ještě v průběhu mnichovské krize byly na adresu Obce československých spisovatelů doručeny odpovědi a vyjádření solidarity podepsané zástupci britských spisovatelů, samostatně prohlášení uveřejnil exilový Ochranný svaz německých spisovatelů se sídlem ve Francii, proklamací reagovalo rovněž pařížské ústředí Mezinárodní asociace spisovatelů na obranu kultury.⁵⁷

Aktivita Obce československých spisovatelů v dalších zářijových dnech se vyznačovala podobnou proměnlivostí jako vývoj jednání o osud Československa. Za účasti jedenácti členů sdružení byla již 16. září projednávána koordinace plánovaných akcí s dalšími institucemi a byly zvažovány návrhy na zapojení zástupců národnostních menšin do činnosti Obce.⁵⁸ Antonín Hartl, literární historik, editor a překladatel, byl například jako pracovník ministerstva zahraničí osloven, aby zprostředkoval kontakt s autory z Podkarpatské Rusi, Aloys Skoumal pak navrhoval „poslat apel na německé spisovatele, v první řadě na sudetoněmecké ... dále na něm[ecké] spisovatele v říši, pokud je kdo zná, psát jim a vysvětlit naše stanovisko“.⁵⁹ Obdobně

55 Viz Projev československých spisovatelů k svědomí světa. In: *Lidové listy* (13.9.1938), s. 2.

56 Na zajištění překladů se podílel mj. básník Josef Palivec, jemuž byly příslušné exempláře prohlášení předány na ministerstvo zahraničí, kde byl zaměstnán. Penkluby poté oslovila česká pobočka této mezinárodní organizace.

57 Texty těchto prohlášení spolu s deklaracemi Obce československých spisovatelů a se stručným popisem její činnosti přetiskl ještě v prosinci 1938 ve dvou číslech *Kritický měsíčník* (viz S. J. [= JÍLOVSKÁ, Staša]: Čeští a slovenští spisovatelé ve dnech krize. In: *Kritický měsíčník*, roč. 1, č. 8 (1938), s. 380 a 382–384; č. 9–10 (1938), s. 457–460).

58 Obec podle Evy Strohsové měla již od 16. září svůj přípravný výbor v sestavě „předseda J. Hora, jednatel J. Kratochvíl, pokladník R. Medek, členové K. Čapek, J. Čarek, V. Černý, A. Hoffmeister, J. Knap, E. Lešehrad, K. Nový, M. Pujmanová, M. Rutte, V. Vančura“ (srv. příslušné heslo v *Lexikonu české literatury*, sv. III/1, s. 631 – viz pozn. 16).

59 Ztroskotala ovšem snaha oslovit Hanse Watzlika jako zástupce sudetoněmeckých autorů. Dle Václava Černého především proto, že v dopise, jenž byl Watzlikovi odeslán, „chybí jen zmínka, že je poslán jménem širšího spisovatelského kolektivu“ (ČERNÝ, V.: *Paměti*, sv. 2, s. 36–38 – viz pozn. 42). Rozhodnutí o této formě komunikace s německými autory ovšem padlo již na zmíněné schůzi. Marie Pujmanová totiž na Skoumalův návrh oslovit je reagovala slovy: „To v této chvíli není vhodné, jako bychom se chtěli smířovat. Ne oficiálně. Jen osobním dopisem.“ Všichni přítomní poté s tímto názorem vyjádřili souhlas. (Viz *LA PNP*, f. Obec československých spisovatelů, rukopisy vlastní, zápisník Staši Jílovské se záznamy ze schůzí Obce československých spisovatelů a dalšími záznamy (9.9.1938–15.11.1938), inv. č. LA 36/82/0274, záznam z 16.9.1938.)

zaměřené náměty (zejména požadavek koordinovat postup se Slováky a Němci)⁶⁰ se poté objevily i na následující schůzi, konané již po dramatických otřesech na mezinárodní i domácí scéně. Tyto otřesy souvisely zejména s Hitlerovým diplomatickým nátlakem během jednání s britským ministerským předsedou Nevillem Chamberlainem, následným přijetím anglo-francouzského ultimáta a obratem, který nastal po godesberských jednáních a souhlasu západních velmocí s mobilizací Československa. Třiadvacátého září tak sice bylo rozhodnuto svolat valnou hromadu Obce československých spisovatelů, na níž by došlo k jejímu skutečnému ustavení (organizací byli pověřeni Josef Hora, Jaroslav Kratochvíl a Rudolf Medek), vzhledem k mobilizaci a následné absenci řady členů Obce v Praze však musela být schůze odložena. Ze zachovaných dokumentů dále vyplývá, že se již do té doby podařilo získat podporu naprosté většiny tehdejších českých literárních seskupení i volných okruhů spisovatelů soustředěných kolem jednotlivých časopisů.⁶¹

V den přijetí mnichovského verdiktu se účastníci dalšího jednání Obce československých spisovatelů⁶² usnesli odeslat stručné protestní prohlášení proti rozhodnutí velmocí. Jeho znění ihned koncipovali a text po drobnějších úpravách zaslali redakcím většiny domácích kulturních časopisů a novin. Překlady byly zaslány rovněž na adresy institucí, s nimiž byli spisovatelé v kontaktu. Ministru Hugovi Vavrečkovi, do jehož kompetence spadala koordinace propagandy státu, byl text prohlášení doručen s dodatkem, že je zároveň „chystáno větší provolání k československému národu, ale vyčkáváme ještě, jak se v nejbližších dnech věci utvářejí“.⁶³ Ve dnech, kdy pohraniční oblasti Čech a Moravy postupně obsazovala německá armáda, se zástupci Obce podíleli na koncipování společného prohlášení kulturních, uměleckých a společenských organizací, jež na půdě Umělecké besedy inicioval Zdeněk Kalista.⁶⁴

60 V archivu Obce československých spisovatelů jsou zachovány koncepty dopisů Paulu Lepinovi jako zástupci Ochranného svazu německých spisovatelů (*Schutzverband deutscher Schriftsteller*), v Československu působící stavovské organizace německy píšících autorů, a Emilu Boleslavu Lukáčovi, reprezentujícímu Spolek slovenských spisovatelů (*tamtéž*, záznam z 16.9.1938).

61 Ještě k 20.9.1938 si Staša Jílovská sepsala seznam ruralistů (většina z třinácti uvedených autorů je na něm „odškrtnuta“), táž strana jejího záznamníku obsahuje rovněž lakonickou glosu „celý Blok (Václavek)“ (*tamtéž*).

62 Byli to Václav Černý, Adolf Hoffmeister, Josef Hora, Jaroslav Kratochvíl, Emanuel Lešehrad, Marie Majerová, Ladislav Novomeský, Karel Nový a Ivan Olbracht (*tamtéž*, záznam z 30.9.1938).

63 *Tamtéž*.

64 Přípravu a okolnosti vzniku tohoto prohlášení iniciátor podrobně popsal ve svých vzpomínkách (KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*, sv. 2. Brno, Atlantis 1996, s. 433–437). Kalista uvádí odlišný název provolání – „Celému civilizovanému světu“, v *Lidových novinách* byla výzva 9.10.1938 otištěna pod titulem „Československá kultura celému vzdělanému světu“. Tento text pracuje s podobou názvu používanou v dokumentech Obce československých spisovatelů.

„Svobodník Halas odnáší raněného generála Medka z lité bitvy.“ Karikatura z Válečné kroniky Františka Bidla odrážela jednotu spisovatelů různých kulturních táborů v době příprav na obranu země (repro z Bidlovy čítanky)

První verzi prohlášení navrhl organizátor setkání, na schůzích konaných v prvních dnech po Mnichovu pak bylo doplněno. Při jednání v Umělecké besedě (3. října 1938) Kalista zdůraznil, že plán vystoupení významných českých a slovenských kulturních korporací konzultoval s ministerstvem zahraničí a získal k němu svolení. Dodal rovněž, že cílem není pouhé vnější vyjádření protestu, ale „měl by se tu položit základ k organizaci širší“. Vlastní projednávání se neslo ve vypjaté atmosféře. Někteří řečníci požadovali zostření formulací, Jaroslav Durych například zdůrazňoval, že v návrhu „není ... upřesněna otázka viny, musí se hledat viník, pak konkrétněji uvažovat, co do budoucnosti“. Josef Hora doporučoval potlačit historickou argumentaci a „zdůraznit sociální moment, my jsme národ slabý [a] chudý, velký národ nás ochuzuje o hosp[odářské] prostředky“. ⁶⁵ Řadu dalších připomínek z jednání měla pak za úkol vložit do textu „komise“, jejímiž členy byli kromě

⁶⁵ LA PNP, f. Obec československých spisovatelů, rukopisy vlastní, zápisník Staši Jílovske se záznamy ze schůzí Obce československých spisovatelů a dalšími záznamy (9.9.1938–15.11.1938), inv. č. LA 36/82/0274, záznam ze 3.10.1938.

Zdeňka Kalisty též Albert Pražák, Ján Smrek, Emil Filla a Ivan Olbracht.⁶⁶ Sešla se 4. října v kavárně Slavia a účastníci na ní stylizovali novou verzi prohlášení, která byla ještě téhož dne přednesena širšímu plénu v Umělecké besedě. Po krátké debatě, při níž se zvažovala zejména otázka podepsaných korporací (především pak, mají-li být podepsány i spolky polské či německé),⁶⁷ byl text odsouhlasen a předán k překladům.

Manifest vyjadřuje nesouhlas s nespravedlivým mírem uzavřeným na úkor Československa. Vyzdvihuje úsilí Čechů a Slováků o dohodu s německými spoluobčany, jež však bylo zcela negováno agresivním tlakem mocného souseda a jeho výbojnou politikou. Rozhodnutím o odtržení pohraničních oblastí byla dle autorů nenávratně zničena kulturní jednota země a bylo poškozeno historické právo dané „nepopíratelným faktem naší autochtonnosti v celém českém prostoru“. Ztráta pohraničí pak přináší tragické hospodářské a vojenské důsledky pro budoucí život země. Manifest je zakončen výzvou a varováním: „My, představitelé duchovního světa českého a slovenského, prohlašujeme, že se nikdy nevzdáme svých práv ke své historické půdě, k svobodnému životu na ní a k možnosti snesitelného hospodářského vývoje, třebas nás přesila hmotná navenek donutila k uznání svých nároků. Uvědomte si, že jest vaší povinností, abyste v tomto duchovním boji stáli všemi silami při nás pro skutečný mír, zabezpečující život a právo všem. Neboť vězte, že náš osud postihne i vás, nebudete-li dosti rozhodně odepíratí metodám násilí a nátlaku, jimiž jsme byli zdeptáni.“⁶⁸

Připravované zapojení spisovatelů do plebiscitu, který se měl konat v souvislosti s takzvaným pátým pásmem záboru, zkrachovalo. Místo plebiscitu bylo z Berlína rozhodnuto o bezpodmínečném obsazení sporných lokalit, obývaných již převážně etnicky českým obyvatelstvem. Otázka slovenských pohraničních oblastí a části území Podkarpatské Rusi byla svěřena mezinárodní arbitráži. I toto rozhodnutí bylo ovšem chápáno jako porážka československé věci. Pesimistická atmosféra se poté do značné míry promítla i do jednání první říjnové schůze Obce československých spisovatelů, na níž stále ještě nebyli přítomni ti členové, kteří během mobilizace narukovali ke svým jednotkám.

Jednání se zaměřilo v první řadě na koordinaci práce sdružení s národními gardami, jež měla spočívat zejména v publicistické činnosti spisovatelů na podporu morálky národa a v koncipování duchovního programu, který by dokázal překle-

66 Srv. PRAŽÁK, Albert: *Politika a revoluce: Paměti*. Praha, Academia 2004, s. 53 n. Pražák ve své krátké vzpomínce na toto jednání chybně uvádí J. V. Sedláka jako dalšího účastníka schůzky. Průběh jednání podrobně zaznamenala Staša Jílovská, její zápis obsahuje i seznam přítomných (viz *LA PNP*, f. Obec československých spisovatelů, rukopisy vlastní, zápisník Staši Jílovské se záznamy ze schůzí Obce československých spisovatelů a dalšími záznamy (9.9.1938–15.11.1938), inv. č. LA 36/82/0274, záznam ze 4.10.1938).

67 K tomu nedošlo, zejména z toho důvodu, že by se dalším jednáním ztrácel čas (*tamtéž*).

68 Citováno podle 2. svazku *Pamětí Václava Černého*, s. 40 (viz pozn. 42).

nout kritické období po kapitulaci. Obecně se však zdálo, že větší aktivita a odhodlání k akci byly na straně zástupců národních gard, spisovatelé spíše pasivně souhlasili s jejich návrhy. Na schůzi přinesl Miroslav Rutte text vlastního prohlášení určeného zahraničním intelektuálům. S četnými odkazy na historický vývoj v něm vyjadřoval zásadní protest proti postupu berlínského mezinárodního výboru, který namísto nestranného řízení a koordinace při obsazování pohraničních oblastí (v Mnichově stanovených pouze rámcově) jednal zcela podle přání Německa.⁶⁹ Nové hranice proto byly určovány pouze s ohledem na strategický zájem třetí říše, což pro československý stát znamenalo katastrofu. Rutteho provolání uzavírala výzva zahraniční kulturní obci: „Učiňte, aby vaše vlády vymohly opravy dnešních hranic, nám dočasně a překotně vnucených, tak aby náš stát mohl hospodářsky a komunikačně existovat. Zabraňte, aby zločin byl dokonán a aby národ, jenž tolik obětoval, byl zničen za svou důvěru ke spojencům a vydán bez ochrany světovládě, jež zítra ohrozí i vás.“⁷⁰ Prohlášení však nakonec nebylo publikováno, jednak kvůli nesouhlasu některých účastníků schůze (Zdeněk Kalista upozorňoval, že se kryje s prohlášením kulturních korporací), jednak kvůli rychlému vývoji událostí: velmi brzy bylo totiž zřejmé, že podobné protesty nemají nejmenší naději na úspěch.

Měnící se společenská atmosféra, provázená tiskovými kampaněmi namířenými proti první republice a jejím reprezentantům, poté poznamenala schůzi Obce československých spisovatelů konanou 14. října 1938. Účastnil se jí po svém návratu ze Strže u Dobříše i Karel Čapek, ani on však nebyl schopen dát jednání zásadnější impuls a překonat bezradnost a pasivitu, která na ní vládla. Čapek nejprve vyjádřil nesouhlas s provoláním kulturních institucí zformulovaným na půdě Umělecké besedy i obecně s jakýmikoliv projevy. Z následné debaty byl poté patrný nesoulad mezi přítomnými spisovateli (jednání se přitom neúčastnil nikdo z katolíků ani ruralistů) v otázce veřejných vystoupení. Adolf Hoffmeister konstatoval: „Na projev se tlačí z několika míst, např. U[mělecká] b[eseda]. To je nebezpečí, protože s jeho zněním nebudeme asi souhlasit. Návrhy vycházejí hl[avně] od Rutteho a od Medka.“ Poznámky dalších účastníků, zejména Josefa Hory, Karla Nového a Ivana Olbrachta, dále dokládají, že levicoví autoři se cítili ohroženi kampaněmi bulvárního tisku. K aktivitě a obraně vyzýval Jaroslav Kratochvíl, nesouhlasící s mlčením. Čapek naproti tomu doporučoval řešit situaci spíše soukromou cestou: „Jde o to, lze-li čelit nákaze bulvárních plátků. Znovu radím dopis redakcím a vydavatelstvím s 20–30 podpisy. Ne otevřený, soukromý.“ Na to Olbracht reagoval poznámkou: „Máte malou fantazii, Čapku, což u Vás vidím poprvé v životě.“ Účastníci se dále zabývali cenzurou, která již omezovala možnosti publicistických polemik, pouštěla však některé agresivní výpady vůči levici a liberálům z Čapkova okruhu. Defenzivu, v níž se Obec ocitla,

69 Srv. GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938–1939: Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha – Litomyšl, Paseka 2004, s. 15–23.

70 *Tamtéž*, s. 41 n.

Rukopisný záznam ze schůze Obce československých spisovatelů konané 14. října 1938 v pražském Mánesu, jak jej pořídila do svého zápisníku překladatelka a publicistka Staša (Stanislava) Jílovská (1898–1955) (repro z fondu Obce československých spisovatelů, Literární archiv Památníku národního písemnictví)

dokládá i Kratochvílovo shrnutí závěrů z debaty: „1) Na manifestu se neshodneme, 2) Jednotlivci ať píší články, 3) Zákrok u úřadů.“⁷¹

Na pasivitu ve spisovatelských kruzích si poté v souvislosti s jednáním zástupců Obce československých spisovatelů s členy kruhu spisovatelů při Vojenském ústavu vědeckém stěžoval i Josef Knap.⁷² Změny v postoji části autorů k Obci byly současně signalizovány v tisku. Například agrárnícký *Venkov* již 23. října otiskl noticku s textem: „Obec čs. spisovatelů, která se právě ustavuje a v jejímž přípravném výboru nacházíme opět většinu starých známých jmen z literární levice, má ctižádost státi se ústřední korporací všech československých spisovatelů. S jakými cíli, není známo... Dovídáme se však, že členství v Obci odmítli až dosud tito spisovatelé: gen. Rudolf Medek, Jan Čarek, Josef Knap, Václav Renč, J. V. Sedlák, František Lazický a Miloš Jirko.“⁷³ Během dalších dnů následoval odchod těchto i dalších autorů z řad sdružení; kromě ruralistů a konzervativně či nacionalisticky orientovaných spisovatelů se jednalo zejména o katolíky (Jan Čep, Jaroslav Durych, Bedřich Fučík, Jan Zahradníček). Jakub Deml navíc souběžně publikoval ironické verše namířené proti Obci, v nichž nechyběly ani antisemitské narážky.⁷⁴ Někteří z vystupujících členů své rozhodnutí individuálně zdůvodnili v novinových článcích, jiní svou rezignaci oznámili korespondenčně.⁷⁵ Závažnou událostí, která poškodila kredit Obce československých spisovatelů a na niž reagovala první tisková kampaň proti Obci, byla snaha dramatika Franka Tetauera a literárního kritika Josefa Kodíčka vyhnout

71 *LA PNP*, f. Obec československých spisovatelů, rukopisy vlastní, zápisník Staši Jílovské se záznamy ze schůzí Obce československých spisovatelů a dalšími záznamy (9.9.1938–15.11.1938), inv. č. LA 36/82/0274, záznam ze 7.10.1938.

72 Knap situaci popsal v jednom ze svých nejproblematičtějších druhorepublikových článků (KNAP, Josef: Co dělá kulturní svět. In: *Brázda*, roč. 10, č. 42 (1938), s. 641 n.). Kromě zdůraznění chaotičnosti až „trapnosti“ projektů spisovatelů, kteří se snažili dodatečně zapojit do aktivit jiných institucí (zejména vojenských), totiž odsoudil „internacionalismus Penklubů, snobské evropanství Evropského literárního klubu, akce Levé fronty či Ligy pro lidská práva, nakladatelské programy s nenárodními odpadky západních kultur, nesrozumitelné úpadkové umění“.

73 Ne všichni! In: *Venkov* (23.10.1938), s. 4.

74 „Vaše pozvání pod marxistické pejzy a řetězy / považuji za aprílový žert / a jestli Pravda vítězí / sebere Vás všechny čert!“ (DEML, Jakub: Obci československých spisovatelů v Praze. In: *Aktivisté*, roč. 2, č. 1 (1938–1939), s. 1. Verše byly původně otištěny v bulvárních listech *Večer a Pražský list*.)

75 Publikován tak byl např. výše citovaný text Josefa Knapa (viz pozn. 72) a níže zmiňovaný článek Jana Čarka (viz pozn. 76). Kromě uvedených autorů se mezi odstoupivšími objevila i další jména – František Zavřel, Vincenc Červinka, Jan Opolský (pro nemoc), Růžena Jesenská, Miloslav Hýsek, Arne Novák, František Kovárna a Vilém Werner; pouze u zlomku autorů se v archivu Obce dochovaly datované dopisy, v nichž své vystoupení ohlašují (mj. Pavla Buzková 23.10., Jaroslav Marcha 27.10., Josef Pelíšek 21.10., Albert Vyskočil 24.10.). (*LA PNP*, f. Obec československých spisovatelů, korespondence vlastní přijatá.)

se mobilizaci. Záležitost se probírala na již zmíněné schůzi 14. října a z komentáře Karla Nového (doporučujícího mimo jiné vyloučení obou autorů z řad spolku) bylo patrné, že ji negativně vnímali i ti autoři, kteří jinak byli ochotni se na aktivitách spisovatelského sdružení i nadále podílet.

Kromě neschopnosti Obce československých spisovatelů nalézt novou programovou koncepci a nesouhlasu s jednáním zmíněných dvou literátů v době Mnichova sehrály v rozhodnutí některých odstupujících členů roli další motivy: rezignace související s dobovou atmosférou, vyostření skupinových animozit, jež po období horečné aktivity během příprav země na válečný konflikt znovu vystoupily na povrch,⁷⁶ a v některých případech patrně i touha po osobním prospěchu.⁷⁷ Velmi pravděpodobně se totiž již v této době rozvíjela aktivita politických kruhů v rámci formující se Strany národní jednoty, především pak bývalých členů vedení agrární strany, kde se s největší pravděpodobností rodil návrh na zformování nové instituce, o níž se zmiňuje další výklad. Vnitřní rozklad Obce československých spisovatelů a vnější útoky bulvárního tisku alespoň v první fázi korespondují s kampaní namířenou proti veškerým domácím stoupencům „levice“.⁷⁸ Část autorů, kteří vystoupili z Obce (například Jaroslav Durych či Rudolf Medek), se navíc těchto útoků aktivně účastnila.

Miroslav Rutte, který zůstával i nadále členem Obce, ač nesouhlasil s jejím směřováním, kriticky reagoval na rozhodnutí těch, kteří se rozhodli vystoupit: „Mimochodem ještě poznamenávám, že přípravných schůzí Obce se zúčastnila i řada spisovatelů z pravicových stran ... z nichž někteří oznámili teprve v neděli svůj odchod, že výbor je dosud provizorní a že teprve ustavující valná hromada

76 To je patrné např. z příspěvku Jana Čarka: „I když věřím, že bude jednou nutno ustavit jednotu československých spisovatelů, může k této jednotě dojít na zcela jiném podkladě, než jak bylo zamýšleno Obcí československých spisovatelů, kde ze 13 členů přípravného výboru jest nejméně 10 členů příslušníky bývalé literární levice.“ (ČAREK, Jan: Proč jsem vystoupil. In: *Venkov* (30.10.1938), s. 7.) Tímto článkem autor odpovídal na výzvu Obce a zdůvodňoval rozhodnutí ji opustit, což v textu výslovně uvádí. Není tedy pravdivé tvrzení Václava Černého, že na tuto výzvu instituce nedostala žádnou odpověď, a není ani pravda, že by se ruralisté skrývali za „nastrčené pisálky“ (ČERNÝ, V.: *Paměti*, sv. 2, s. 49 – viz pozn. 42).

77 Václav Černý v příslušné pasáži svých memoárů ostře útočí na katolíky a reaguje přitom zejména na dopis Alberta Vyskočila (neuvádí sice jméno, to lze ovšem identifikovat v archivu Obce na základě Černého citace z listu). Jejich jednání hodnotí těmito slovy: „Menšina, ale menšina toho stranického ražení, že jí od druhé republiky kynula naděje na vládu nad naším kulturním životem!“ (*Tamtéž.*) Tomuto soudu později oponoval Bedřich Fučík v polemickém komentáři k 2. dílu Černého *Pamětí* (srv. Samomluvy nad Křikem. In: FUČÍK, Bedřich: *Setkávání a mýjení. (Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 3.)* Praha, Melantrich 1995, s. 254).

78 Používání tohoto označení v dobových denunciačních kampaních, do nichž se zapojily zejména večerníky, Stříbrného tisk, fašistické tiskoviny, katolická *Obnova* a v některých případech i redaktoři *Venkova* (především Rudolf Halík či Ferdinand Kahánek), bylo ovšem „flexibilní“; zahrnovalo všechny odpůrce, tedy např. i liberálně smýšlející intelektuály.

V Praze, 24. října 1938.

Vážení,

Prosim, abyste s mou účastí v obci českých spisovatelů nepočítali. Většina jmen na výzvě podepsaných mi naneviděním, že byl se v obecnosti, o kterých jsem ustanoven, ve věci obci ani nerozuměl o věci, o které není žádného domlouvání a žádné dohody, neboť jak praví písmo, iheri je jest v této snad zlatě příděti: *inlex nos et vos chaos magnum firmatum est.*

Jinak upamatujím se a udeřil, aby se dal pokorně poučit ranami, které podle pravdy našeho kostela, a s pomocí Boží a přičinil, aby ovce uškrtení nebylo zmařeno.

Potoučí k vám

Váš Albert Vyskočil

Jedním z autorů, kteří v pomnichovské době dali najevo svůj nesouhlas s činností Obce československých spisovatelů a rezignovali na členství v ní, byl Albert Vyskočil (1890–1966), katolický literární kritik, překladatel, esejista a editor (repro z fondu Obce československých spisovatelů, Literární archiv Památníku národního písemnictví)

měla dát spolku definitivní tvář. Nebylo tedy spíše účelné se pokusit o přestavbu než znemožnit hned v počátcích jakoukoli spolupráci?“ Jeho příspěvek byl ovšem především ostrou polemikou se Stříbrného *Poledním listem* a jeho denunciačním způsobem psaní: „Nestavím se nikterak za Obec, jak dnes se jeví... Ale nesouhlasím, aby jedno zlo bylo prostě léčeno zlem druhým, aby služebnost levici byla nahrazena služebností pravici, aby na místě kulturní orientace ruské byla u nás stejně nekriticky nastolena kulturní orientace německá.“⁷⁹

Rutteho postoj k Obci československých spisovatelů se ovšem radikálně změnil, poté co v příloze deníku *The Times* našel výzvu britského Penklubu ke sbírce ve prospěch českých spisovatelů. Své zjištění zveřejnil 29. října v článku „Svět, kde se žebrá...“, otištěném v *Národních listech*. Ocitoval zde znění inzerátu (britští autoři žádali veřejnost o částku čtyři sta liber) a poznamenal, že toto „škemrání“ vrhá velmi negativní světlo na české spisovatele, celý případ pak označil za neslučitelný s národní ctí. Vyjádřil zároveň pochybnost, zda výzva skutečně vzešla z okruhu českých autorů a zda se tímto způsobem nesnaží získat finanční prostředky „nějaké sdružení německých, německo-židovských nebo rakouských emigrantů“, zneužívající tak aktuální konjunktury zájmu o Československo.⁸⁰ Požádal dále pražskou pobočku Penklubu, aby se k celé záležitosti vyjádřila. Na článek reagovali otevřeným dopisem Adolf Hoffmeister a Josef Hora, kteří uvedli, že celá záležitost vznikla z větší části nedorozuměním, a to v souvislosti s neformální Hoffmeisterovou žádostí adresovanou počátkem října britskému Sdružení spisovatelů za intelektuální svobodu (*Association of Writers for Intellectual Liberty*).⁸¹ Ani toto vysvětlení a některé další reakce zástupců Obce československých spisovatelů však v dané situaci nepomohly. V tisku se objevila řada článků napadajících postup českých spisovatelů⁸² a sám Miroslav Rutte na protest z řad Obce vystoupil. Situace

79 RUTTE, Miroslav: O té očiště a jiných naléhavých věcech. In: *Národní listy* (27.10.1938), s. 4.

80 TÝŽ: Svět, kde se žebrá... In: *Národní listy* (29.10.1938), s. 3.

81 Hoffmeister ji údajně soukromým dopisem požádal o 40 liber, přičemž se při „administrativní práci ... stala tragická chyba, která snad celá zavinila celé nedorozumění, přepsáním cifry 400 liber namísto 40 liber“. (*LA PNP*, f. Obec československých spisovatelů, korespondence vlastní odeslaná, inv. č. LA 36/82/0175, koncept dopisu Obce československých spisovatelů Miroslavu Ruttemu z 29.10.1938.) Do věci se poté zapojil britský Penklub, který vypsal zmíněnou sbírku. Hlavním důvodem žádosti byly patrně problémy se získáním financí na administrativní záležitosti spojené s provozem Obce. Adolf Hoffmeister ještě na sklonku září k tomuto účelu poskytl půjčku 2000 Kč a své peníze chtěl poté získat zpět. Jelikož nedorazila slíbená podpora z Vavrečkova ministerstva, rozhodl se oslovit britské partnery se žádostí o výpomoc. Aféru podrobně popsal též jeden z pamětníků (srv. ČERNÝ, V.: *Paměti*, sv. 2, s. 51 n. – viz pozn. 42).

82 Reakce přicházely z širokého spektra listů, jako byl *Pražský večer*, *Národní noviny*, *Polední list*, *Lidový deník*, *Lidové listy*, *Lidové noviny*. Ve *Venkově* o aféře jednostranně a bez potřebné míry tolerance referoval zejména Karel Koval (srv. KOVAL, Karel): Kdo žebřel v Anglii pro české spisovatele? In: *Venkov* (2.11.1938), s. 6; TÝŽ: Obec čs. spisovatelů přiznává, že žádala o výpomoc v Londýně. In: *Tamtéž* (3.11.1938), s. 6). Své závěrečné slovo k rozruchu okolo

se probírala na schůzi konané 21. listopadu 1938 v Máněsu, jíž se účastnili i noví členové, mimo jiné Josef Hais-Týnecký, Stanislav Hanuš, Bohumil Klička či Karel Scheinpflug. Na její úvod Josef Hora rezignoval na funkci předsedy přípravného výboru, většina přítomných však nesouhlasila a požádala ho, aby do oficiálního ustavení Obce ve funkci setrval. Z jednání bylo ovšem zřejmé, že aféra (jakkoli podle účastníků schůze „stranicky“ zneužitá) paralyzovala aktivitu sdružení; zazněly dokonce úvahy (Karel Scheinpflug), zda má vůbec za dané situace smysl v jeho činnosti pokračovat. Nakonec všichni přítomní vyjádřili souhlas s tím, že pokud se vyskytnou další publicistické útoky, nemá smysl na ně reagovat.

Plánované personální změny ve vedení přípravného výboru poté byly přijaty na schůzi Obce 2. prosince 1938. Na návrh Josefa Hory, který z vedení spolku odstoupil, se předsedou stal František Xaver Svoboda, reprezentant starší spisovatelské generace, která se začala více uplatňovat po zmíněné vlně odchodů z října a listopadu téhož roku. Další důležitý návrh z první prosincové schůze, totiž na přejmenování Obce československých spisovatelů na Obec českých spisovatelů, neprošel. Do dalších příprav valné hromady zasáhla překvapivá zpráva o smrti Karla Čapka. Nad jeho rakví se s ním jménem Obce rozloučil Josef Hora a řada dalších členů byla na pohřbu rovněž přítomna.⁸³

Na začátku roku 1939 pak bylo nutno řešit poměr Obce československých spisovatelů k Národní kulturní radě, instituci utvořené již za druhé republiky a sdružující mimo jiné autory, kteří z Obce vystoupili. Vzhledem k opakovaným upozorněním na připravované slučování veškerých spolků a korporací po vzoru integrace politických stran členové Obce na posledních schůzích (1. a 17. února 1939) jednali o možných partnerských organizacích. O záležitosti opakovaně referoval Karel Baling, předseda Ochraného sdružení autorského, jenž podle zápisu z posledního jednání uvedl, že „všechny spolky splynou do literární komory“. Doporučoval proto vstoupit do Syndikátu českých spisovatelů „s podmínkou, že členem Obce může být jen člen Syndikátu. Pak by mohla [Obec] spolupracovat odborově se Syndikátem, ve věcech kulturních a uměleckých samostatně.“⁸⁴ O návrhu se hlasovalo a byl jednomyslně přijat, k jeho realizaci však vzhledem k nacistické okupaci země už nedošlo. Jedním z dobově příznačných paradoxů historie Obce československých spisovatelů je, že ač se výrazným způsobem zapsala do dobového dění, oficiálně

aféry vyjádřil Josef Knap ve zprávě „Doslov k londýnskému žebraní“ (*Venkov*, 11.11.1938, s. 6), kde přivítal vysvětlující prohlášení předsedy Obce: „Hora prý dopis podepsal v návalu práce v kanceláři, takže ani nevěděl, co podepisuje. Rádi zaznamenáváme toto Horovo vysvětlení, poněvadž i my bychom neradi věřili, že by umělec tak vážný se mohl snížit k činu tak neblahému.“

83 Dle zápisků Staši Jílovské se jednalo o více než dvě desítky osob.

84 *LA PNP*, f. Obec československých spisovatelů, rukopisy vlastní, zápisník Staši Jílovské se záznamy ze schůzí Obce československých spisovatelů a dalšími záznamy (9.9.1938–15.11.1938), inv. č. LA 36/82/0275, záznam ze 17.2.1939.

K článku literárního kritika a publicisty Miroslava Rutteho „Svět, kde se žebře...“, otištěnému v Národních listech, vytvořil 12. listopadu 1938 v Národní obnově výtvarnou paralelu František Bidlo. Aféry s žádostí britskému Penklubu o finanční příspěvek pro Obec československých spisovatelů se týkají i sarkastické veršičky vytištěné vedle karikatury (repro z fondu Obce československých spisovatelů, Literární archiv Památníku národního písemnictví)

nikdy nebyla ustavena; do 15. března 1939 se totiž nepodařilo uspořádat její zakládající valnou hromadu.

Národní kulturní rada a Kulturní rada Strany národní jednoty

V předchozím výkladu byla již několikrát zmíněna instituce, která vystoupila na scénu během podzimních měsíců roku 1938. Její formování bylo od druhé poloviny listopadu ohlašováno zejména hlavními tiskovými tribunami Strany národní jednoty.⁸⁵ Autoři, kteří byli pod jejím programovým prohlášením podepsáni, většinou patřili mezi konzervativně orientované intelektuály, řazené dle politických sympatií k takzvané literární pravici. Důvody vzniku Národní kulturní rady, jak byla instituce nazvána, i proces jejího utváření dosud nebyly souhrnně zpracovány, jejich podrobnějšímu průzkumu ovšem dosud brání nedostatek pramenů. Archivní materiály, jež by umožnily toto téma podrobněji prozkoumat, se s největší pravděpodobností ne-

85 Viz např. Z národní kulturní rady. In: *Venkov* (22.11.1938), s. 4.

dochovaly.⁸⁶ Svědectví o Národní kulturní radě navíc nepodala ani většina osob, jež s ní byly spojeny: neobjevuje se ani v pozdějších publicistických a vzpomínkových textech Josefa Knapa, Rudolfa Medka či Jaroslava Durycha.

Václav Černý, jeden z rozhodných oponentů rady, podal toto vysvětlení jejího vzniku: „V té chvíli (v závěru roku 1938 – pozn. TP) u nás již plnou parou probíhala akce k zjednodušení veřejného života a podobná slučovací akce, nadmíru připomínající ‘zglajchšaltování’ provedené v říši, měla být uskutečněna i v českém kulturním životě: byl konán nátlak k fúzím, spolky umělců měly po dobrém či zlém vplynout do připravované Kulturní komory (Kulturkammer). Řízením zjednodušovacího procesu byla v kultuře pověřena či pověřila se nová Národní kulturní rada.“⁸⁷ Především ze závěrečné formulace „byla pověřena či pověřila se“ vyplývá, že tato instituce měla působit na pomezí politické sféry a iniciativy samotných umělců. Tuto domněnku ostatně potvrzuje také další zachované svědectví.

Historik Zdeněk Kalista, hlavní organizátor zmíněného manifestu kulturních organizací (Celému vzdělanému světu), dle svých vzpomínek již během jeho projednávání pojal myšlenku na zrod nové organizace: „Nešlo mi o nic menšího než udržet zástupce tvořivé inteligence, které se mi podařilo shromáždit na prvních dvou schůzích, pohromadě a vytvořit z nich instituci trvalejšího rázu – jakýsi kulturní parlament československý.“⁸⁸ Při schůzi delegátů majících zhodnotit ohlas manifestu byla zvolena komise, „která by vypracovala ... programové prohlášení precizující cíle, proč se zástupci kulturních korporací v shromáždění zastoupených chtějí sestoupiti v svaz, projednala prozatímní jednací řád a vyřešila aspoň provizorně finanční otázky s naším podnikáním spojené“.⁸⁹ Práce na projektu však dle Kalistových vzpomínek poté začala váznout. Vznikaly konflikty mezi zástupci jednotlivých korporací, účast na schůzích ochabovala a z neoficiálních informací bylo stále více patrné, že se v koordinaci s politickými místy rodí snaha o radikálně jiné uspořádání kulturního života. „Začalo se mluvit o tom, že ... Rudolf Beran zve k sobě různé kulturní

86 Neúspěšné bylo zatím pátrání ve fondech Strany národní jednoty a Národní rady české, uložených v Národním archivu v Praze, i v dochovaných osobních pozůstalostech autorů působících v Národní kulturní radě (zejména Jaroslava Durycha, Josefa Knapa, Františka Křeliny či Rudolfa Medka) v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.

87 ČERNÝ, V.: *Paměti*, sv. 2, s. 55 (viz pozn. 42.)

88 KALISTA, Z.: *Po proudu života*, sv. 2, s. 437 (viz pozn. 64). V zápisech z jednání Obce československých spisovatelů 4.10.1938 se dochovala bohužel pouze poznámka svědčící o snaze udržet pohromadě zástupce korporací jednajících o manifestu: „Kalista: (...) Technické provedení, není třeba v plénu. Permanentní výbor, zvoliti někoho.“ (LA PNP, f. Obec československých spisovatelů, rukopisy vlastní, zápisník Staši Jílovské se záznamy ze schůzí Obce československých spisovatelů a dalšími záznamy (9.9.1938–15.11.1938), inv. č. LA 36/82/0274, záznam ze 4.10.1938.). Kalistův záměr koncipovat velkorysejší iniciativu ovšem dokládá již citovaný zápis z jednání v Umělecké besedě z 3.10.1938, kde se hovoří o „základu organizace širší“ (*tamtéž*).

89 KALISTA, Z.: *Po proudu života*, sv. 2, s. 440 (viz pozn. 64).

činitele a chce s jejich pomocí vytvořit novou kulturní instituci, která by podle jeho plánu řídila a modelovala další duchový život národa a státu. A pomalu se začaly vynořovat i konkrétní obrysy nové kulturní rady – hlavně pokud šlo o personální obsazení její.⁹⁰ Kalista dále líčí svou aktivitu a jednání s některými intelektuály, jež měla situaci zachránit. V rámci práce v Umělecké besedě za tím účelem opakovaně navštívil Rudolfa Medka a záležitost projednával rovněž s Arne Novákem, ale také s Josefem Čapkem, Vladislavem Vančurou, Josefem Horou či Emilem Fillou. Nakonec se ukázalo, že i v samotném Literárním odboru Umělecké besedy, jenž tvořil zázemí Kalistových aktivit, se začíná část členů přiklánět k projektu vyrůstajícímu z kruhů politických. „Nebyl to ani tak dosavadní předseda Jaroslav Durych (třebaže pro Durycha Kulturní rada rezervovala ve svých řadách čelné postavení), nýbrž spíše R. I. Malý.“⁹¹ Situace vedla k rozkolu v literárním odboru, který měl být vřazen do této nově organizované kulturní instituce, ke konfliktu mezi Malým a Kalistou i k definitivnímu zhroucení plánu na zřízení „kulturního parlamentu“.

Obdobně, ovšem s množstvím nepřesných dílčích údajů, na okolnosti formování Národní kulturní rady vzpomíná literární historik Albert Pražák. Patrně na jedné z přípravných schůzí „kulturního parlamentu“ podle něj vystoupili jazykovědec Oldřich Hujer a literární historik Miloslav Hýsek, kteří prohlásili, že není potřeba zastřešující instituce v této oblasti a že Česká akademie věd a umění, kterou na jednání zastupovali, se „obhájí sama“. Poté se údajně oba stali činovníky „Beranem zřízené Kulturní rady“. Pražák se ovšem především snaží vykreslit snahu eliminovat z dobového dění „pokrokovce“, socialisty a komunisty: „Všechny pozice v kultuře měly být obsazeny jen pravičáky. Agrární ideologie měla vládnouti.“⁹² Posledním svědectvím dokládajícím významnou aktivitu agrárních politiků v této záležitosti je noticka Bedřicha Fučíka, jenž v reakci na Černého memoáry hovořil o „Knapově úředně stanovené Kulturní radě“.⁹³

O tom, že katolický filozof a publicista Rudolf Ina Malý, šéfredaktor kulturně-politického čtrnáctideníku *Tak*, byl patrně klíčovou postavou při zrodu nové instituce, svědčí i několik dalších skutečností. Program Národní kulturní rady byl poprvé publikován právě v časopise *Tak* a Malý zajišťoval i přípravu dalších příspěvků, jež jeho otištění provázely. Jeho jméno figuruje v předsednictvu rady a opakuje se rov-

90 *Tamtéž*.

91 *Tamtéž*, s. 441.

92 PRAŽÁK, A.: *Politika a revoluce*, s. 57 (viz pozn. 66). Údaj o působení Oldřicha Hujera a Miloslava Hýska mezi vedoucími představiteli Národní kulturní rady se z jiných zdrojů nepodařilo potvrdit. Je možné, že Pražák – ač toto dění klade do úzké souvislosti s aktivitami Josefa Hory a Karla Čapka (mluví přitom o připravované instituci jako o „Kulturní radě“) – omylem spojil vzpomínky na dění na podzim 1938 s pozdějším formováním Kulturní rady SNJ, v níž patrně skutečně oba zmínění vědci působili a jež se později transformovala v Kulturní radu Národního souručenství.

93 FUČÍK, B.: *Samomluvy nad Křikem*, s. 254 (viz pozn. 77).

Tak

20. prosince 1938

Číslo **16****O NOVOU NÁRODNÍ KULTURU**

Minulý měsíc byla usazena literární a umělecká třída Národní kulturní rady jakožto nové organizační ústředí české kulturní práce. Třída sestává ze sekcí: filosofické i kulturně politické a beletristické, divadelní, hudební a výtvarnické. Dne 18. listopadu měli se zástupci všech sekcí k volbě svého představenstva, členů základní ústavení nové kulturní organizace je sice provedeno, ale ještě se značně doplňují. Za členy třídního předseda byli zvoleni: Jaroslav Durych a Rudolf Medek. Předsedy jednotlivých sekcí jsou: R. I. Malý, Josef Knap, A. M. Brouil, Ot. Sourek, Vincenc Benel. A dalšími předsídlními funkcionáři v jednotlivých sekcích: Jan V. Sedláček, Bedřich Fučík, J. O. Novotný, František Kropáč, František Lazecký, Růžena Vacková, Jan Bor, Luděk Mandauš, František Špíla, V. B. Aim, Pavel Džbáček, Oldřich Blážíček, F. Poděšva, P. Kovárna, František Kobíla.

Z hlavního programu

Rána, která stihla náš národ a stát, byla způsobena jak přičinami politickými, tak i vnitřním zmatkem v životě duchovním.

Považujeme za nutné vrátit se k pravé tradici našeho duchovního života. České národní obrození se bludně vykládalo jako plod pouhého západnického osvícenství; ve skutečnosti se dělo též silami národní tvůrčí vůle a náboženské vroucnosti po duchu doby románské a gotické. Hlásíme se k latinské jednotě křesťanské a k jejímu mravnímu řádu. Odmítáme materialismus ve všech podobách. Věříme v tisíciletou nepřetržitost národního vývoje, jejíž spínal k trvalému společenství chorál svatováclavský; z jeho žárů vyšlehl a píseň božích bojovníků.

Všechny mylné výklady minulosti budtež proto odklizeny, abychom mohli tvořiti nový kulturní život z věčných zdrojů své národní tradice. Budiž přezkoumáno dosavadní pojetí našich dějin i celá kulturní filosofie, budiž přezkoumáno, kde a čím se ruší tradiční spojitost duchovní tvorby od dob nejstarších až po dobu nejnovější.

Vymítejme ze vši tvorby rozkladnost, mravní otřlost, nízkost, zbabělost; veďme i v umění k smyslu pro čest, hrdinnost, kázeň, řád. Nebyl poražen národ, ale bludné ideje.

Základem všeho tvořivého života budtež sverchované hodnoty: vlast, země, národ, Bůh.

I.

Slovesnému umění náleží v duchovním životě národa poslání vůdčí. Bude stavět

na pravdách trvalých, bude ve své oblasti ze své moci a povahy uskutečňovat Boží řád a lásku k zemi, vlasti, národu; lásku k chudému a soucit s upírcími; chce zůstávat strážcem života. Jedním ze základních tvůrčích činitelů je vůle opřená o tradici. Tradice není pouhé spočinutí na věcech hotových, ale znamená ustavičné úsilí o živé vidění světa a v ní se vytváří dílo, které se ústrojně vleče v řád. Díla vpravdě umělecká vyrůstají jen v ovzduší svobody a lze je soudit jen měřítky uměleckými. Svoboda však trvá jen v poslušnosti a věrnosti k hodnotám vyšším, nežli je umění samo. Knihy, které do národa zasévají mravní rozklad, lež a bezbožectví, nemají pravých hodnot a podlamují kázeň, hrdinství a duchovní i mravní nadšení. Všecko, co tyto hodnoty zlehčuje, znamená osobní libovůli a neodpovědnou improvizaci, nikoliv tvorbu a sílu z ducha a pravdy.

Na těchto předpokladech je nutno budovat novou, nezávislou a svébytnou kulturu.

Pokud jde o konkrétní požadavky, tu jsou některé z nich:

1. Knižní trh bude nutno účelně říditi v celém jeho rozsahu po stránce jakosti i množství.
2. Dobrá původní tvorba musí být podporována a chráněna; literární brak domácí i cizí, časopisecký i knižní budiž potlačován.
3. Z veřejných knihoven a z knihoven žákovských i z velkého prodeje budtež vyloučeny všechny knihy rozvráté.
4. Koncese literárních agentur budtež revizovány a po případě zrušeny.
5. Počet překladů bude třeba omezit a při-

Tak 233

Prohlášení Národní kulturní rady „O novou národní kulturu“, otištěné 20. prosince 1938 ve čtrnáctideníku Tak, se prezentovalo jako program usměrnění české kultury v duchu ideálů druhé republiky (repro z knihy Jana Rataje O autoritativní národní stát: Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939. Praha, Karolinum 1997)

něž v ústředním orgánu Kulturní rady Strany národní jednoty (obdobně jako jména Oldřicha Blažíčka a Jana Vojtěcha Sedláka), která na projekt Národní kulturní rady navazovala.

Programové prohlášení Národní kulturní rady „O novou národní kulturu“⁹⁴ uvádí jako „členy třídního předsednictva“ (tedy patrně užšího vedení) Jaroslava Durycha a Rudolfa Medka. Mezi předsedy jsou pak jmenováni Rudolf I. Malý, Josef Knap, Antonín Matěj Brousil, Otakar Šourek a Vincenc Beneš, kteří byli v textu uvedeni jako vedoucí jednotlivých sekcí rady: filozofické, kulturněpolitické, beletristické, divadelní, hudební a výtvarnické. Dále jsou ve výčtu zmíněni „prezidiální funkcionáři“ Jan Vojtěch Sedlák, Bedřich Fučík, Josef Otto Novotný, František Kropáč, František Lazecký, Růžena Vacková, Jan Bor, Luděk Mandaus, František Spilka, Vojtěch Bořivoj Aim, Pavel Dědeček, Oldřich Blažíček, František Podešva, František Kovárna a František Kobliha. Fakticky se tedy jednalo o osobnosti činné v rozmanitých oborech a pocházející z několika okruhů intelektuální a umělecké veřejnosti – ruralistické autory a jejich soupeřníky, politicky spojené s bývalou agrární stranou, katolické tvůrce a intelektuály, konzervativce a členy různých odborů Umělecké besedy.

To se projevilo i na formulacích úvodních ideových tezí, jež hlásaly návrat k tradici. Ta měla být ovšem částečně reinterpretována, jak je patrné z tvrzení, že „české národní obrození se bludně vykládalo jako plod pouhého západnického osvícenství“. Vyzdvíženy byly prvky „latinské křesťanské jednoty“ a svatováclavská tradice (ve spojení s ní byla ovšem uvedena i „píseň božích bojovníků“). Národní kulturní rada se ztotožnila s autoritativní představou revize kulturního a duchovního života i dědictví: „...mylné výklady minulosti budtež proto odklizeny ... budiž přezkoumáno dosavadní pojetí našich dějin i celá kulturní filozofie.“ Zřetelně se tak distancovala od ideologie první republiky a přihlásila se k zásadám formulovaným v oblasti politické novou vládní garniturou. V návaznosti na dobové útoky proti avantgardě přitom v úvahách o umělecké tvorbě moralisticky zaútočila na „rozkladnost, mravní otrlost a nízkost“.

V samostatných kapitolách program soustředil pozornost na jednotlivé oblasti umění, z nichž nejvíce pozornosti věnoval literatuře („slovesnému umění“). Zde vyzdvihl tradiční tematiku literárních děl, zejména okruhy jako vlast, národ, země, Bůh. Zmínil sice nutnost tvůrčí svobody, ale s výhradou, že „svoboda trvá jen v poslušnosti a věrnosti k hodnotám vyšším, nežli je umění samo. Knihy, které do národa zasévají mravní rozklad, lež a bezbožectví, nemají pravých hodnot a podlamují kázeň, hrdinství a duchovní i mravní nadšení.“ Ve dvanácti bodech pak program rozebíral jednotlivé zásady, jimiž se mělo docílit proměny literární komunikace ve změněné společenské situaci.

Týkaly se v první řadě řízení knižního trhu, potlačování braku a cenzury knihoven i knižního trhu, odkud měly zmizet „všecky knihy rozvratné“. Dále měly být

94 O novou národní kulturu. In: *Tak*, roč. 2, č. 16 (1938), s. 233–236.

revidovány koncese literárních agentur a stanoveny limity počtu překladů ve vztahu k domácí produkci. Kulturní rada navíc žádala kontrolní hlas při formulování pravidel pro udělování státních, zemských a městských literárních cen i personální obměnu „institucí a organizací literárně-uměleckých, jakož i IV. třídy České akademie“. Stejně tak chtěla mít podíl na rozhodování o propagaci domácích literárních děl v cizině a o způsobu uvádění těchto děl v rozhlase, který „musí vychovávat ke správnému chápání i čtení díla básnického. A musí si ovšem všítmat i literatury starší, ale nikoli jenom z hlediska literárněhistorického, nýbrž především z hlediska životnosti.“ Z literární produkce měla být vyzdvížena lidová básnická tvorba a adekvátně měla být rovněž zhodnocena díla zaměřená regionálně.

Podrobněji program rozváděl otázky lidové výchovy, která měla svým působením především akcentovat již naznačené tradiční hodnoty a pomáhat v „potírání literárního braku a literatury, jež má pochybnou mravní cenu“. Lidová výchova „povede k radostnější i vyšší víře v život a k tomu jí budou sloužit jen ta literární díla, která tuto víru podporují a množí“. V souvislosti s tím měl být nově formulován program Masarykova lidovévýchovného ústavu a změn se měla dočkat rovněž legislativa regulující provoz knihoven. Program Národní kulturní rady kromě toho navrhoval zavést kontrolu nákupů literatury do „velkých veřejných knihoven“. Značné pozornosti se dočkala též další instituce formující čtenářské a kulturní návyky, totiž škola. Návrhy v této oblasti se týkaly úprav školních učebnic a změn v hospodářském mechanismu jejich vydávání. Škola měla nadále vést „k lásce k uměleckému dílu“, ovšem samotná četba pro mládež měla rovněž podléhat kontrole. Prostor pro literární výchovu měl být v rámci školní přípravy rozšířen a na všech stupních více orientován na literaturu starší, neboť „vědomí o literární, kulturní a duchovní souvislosti národa se posiluje právě poznáním literatury. Je nutno změnit v tomto směru školské osnovy a vypracovat nové čítanky, revidovat a doplnit literární ukázky, opravit z nových hledisek a potřeb výklad literární minulosti. Ovšem i soudy o literární přítomnosti bude třeba svědomitě revidovat, protože do učebnic se dostal velmi často obraz zkreslený a neúplný.“ Stručná, ne zcela jasná noticka na závěr se týká státních a „poloúředních“ nakladatelství, jež měla být přeorganizována a jejichž provoz měl být po stránce ekonomické zefektivněn.

Disparátně vůči ostře formulovaným antimodernistickým, především však restriktivním požadavkům kladeným na literaturu ovšem působí programové teze sekce divadelní, na nichž měl patrně výrazný autorský podíl Antonín Matěj Brousil. Kromě vyzdvížení typických národních témat a „osobitého pojetí látek světových“ či důrazu na dramaturgii obrozenou či slovanskou se zde objevil rovněž požadavek na uvádění repertoáru moderního. Zdůrazněna byla potřeba tvůrčí svobody v dramatické tvorbě, navrhované změny se ovšem měly dotknout správy divadel: „Žádáme, aby naše divadlo bylo vymaněno ze zájmů soukromopodnikatelských a stalo se plně záležitostí státní. Stát nechť projeví o ně větší zájem a zajistí si v něm větší vliv.“ V blíže nerozvedených bodech se zmiňovala otázka reorganizace pražského i mimopražského divadelnictví. Z obrany stávajících forem organizace divadel, jak byla formulována na stránkách dobového tisku, mimo jiné *Venkova*, však vyplývá, že ani na tuto oblast nebyly vzneseny výrazné restriktivní požadavky.

Dále se tento bod programu vyjadřoval k otázkám divadelní výchovy (konzervatoř, požadavky na odbornou přípravu dramatiků a režisérů, ale i divadelní kritiky, zmíněno bylo téma „pokusného divadelnictví“), spolupráce divadla a dalších médií (rozhlasu, filmu) a provozu divadel po stránce hospodářské. Následující paragrafy zakotvovaly potřebu chránit uměleckou práci po stránce právní a morální.

Také v pasáži věnované hudbě je patrná výše naznačená konzervativní a národní tendence programu: „Hudební tvorba ať vyvěrá z vědomí velké mravní a národní odpovědnosti. Jen takovým dílům nechť se dostane všestranné publicity a veřejné podpory.“ Zvláštní pozornost měla být věnována lidové hudbě, což se mělo odrazit i v hudební výchově. Ve vztahu k filmové hudbě a šíření hudby prostřednictvím gramofonových desek a dalších médií navrhoval program zavést cenzurní dohled, „aby se zabránilo nevhodným úpravám a neumělecké reprodukci význačných domácích skladeb“, a cenzuře měla podléhat i hudba zábavná.

Obdobně stylizovány byly rovněž teze výtvarné sekce, podle nichž „umění musí odvrhnout mrtvý formalismus, ateliérovou alchymii, nesmí být jen povrchním potěšením oka ani subjektivní a neodpovědnou hrou“. Principy moderní výtvarné tvorby měly být nahrazeny příklonem k domácí tradici a službě „vlasti a národu“. Program dále konkrétněji odkazoval na výtvarnou tradici 19. století, kdy „bylo naše umění nejčeštější, nejnárodnější a nejhodnotnější, neboť mělo hluboce lidský důvod a cíl v budování pospolitosti našeho národa“. Na těchto prvcích pak bylo žádoucí stavět svébytnost výtvarného umění v soutěži s jinými národy. V jednotlivých bodech program nastiňoval dílčí kroky, jak k proměně výtvarného umění v tomto směru dospět. Po dohodě s vládou se měl utvořit sbor odborníků „s právem zasahovat po stránkách věcných i osobních“, obdobně jako v požadavcích kladených na literaturu se měla státem subvencovaná propagace (v rozhlase či příspěvcích na zahraniční výstavy) „dít ve smyslu národním“. V souladu s tím se doporučovalo „zavést, doplnit nebo přebudovat výtvarnou výchovu ve školách národních, středních, odborných i vysokých a vnést ji plnou měrou do lidovychovy“. Stejnému účelu mělo sloužit vybudování státní galerie, která by podporovala umění vyrůstající z tradice, a tato nová měřítka v posuzování výtvarného díla se měla promítnout do činnosti porot a komisí, jednotlivých muzeí a galerií či do veřejných zakázek na provedení výtvarných prací. Závěrečný bod programu se týkal památkového zákona, „který dá Památkovému úřadu donucovací moc a vytvoří síť památkové péče po celé zemi“.

V souhrnu tedy působí prohlášení Národní kulturní rady skutečně jako radikální narušení dosavadního směřování uměleckého vývoje, jako výrazně diskontinuitní okamžik, od něž měly být ve smyslu národní ideologie implantovány vnější požadavky do autonomní sféry umění. Prohlášení navíc podepsali umělci a intelektuálové, kteří ve svém oboru disponovali potřebným kulturním kapitálem, jehož mohli tímto způsobem využít k proměnám uměleckého pole, a tedy i tvorby samotné, v naznačeném směru. Ovšem již průvodní okolnosti zveřejnění programu svědčí o tom, že situace byla složitější.

Na první zmínky, jež o Národní kulturní radě proběhly tiskem, reagovalo 23. listopadu 1938 *Právo lidu* následující notickou: „Včera přinesly některé pražské listy zprávu, že se v minulých dnech ustavila literární a umělecká třída Národní kulturní

radu, jakožto 'nové organizační ústředny české kulturní práce'. Zároveň oznámily jména funkcionářů nové třídy a jejich sekcí v čele s Jar. Durychem a Rud. Medkem. Aby nedošlo k omylům, sluší [se] věcně podotknout, že v Národní kulturní radě a jmenovitě v její literární a umělecké třídě je zastoupena pouze *část* české kulturní práce', jak už o tom ostatně svědčí osobnosti obou čelných funkcionářů. Zatím to namnoze není část ani největší, ani nejzávažnější.⁹⁵ Tiskový orgán bývalé sociálně-demokratické strany, patrně někdo z autorů v redakci činných (působili zde mimo jiné Jaroslav Seifert či A. M. Piša), tak jednoznačně signalizoval nesouhlas části spisovatelských kruhů s činností a programem nové instituce.

Otištění programu v časopise *Tak* provázela další konflikt, který sice neproběhl sdělovacími prostředky, ale poznamenal vztahy mezi dvěma klíčovými autory, kteří byli pod tímto prohlášením podepsáni. Rudolf Ina Malý ve svém časopise za prohlášením Národní kulturní rady otiskl stať Bedřicha Fučíka „Pravá tvář české literatury“, jež se v přehledovém nástinu zabývala otázkou vztahu české literatury k tradici. Tento text si prostřednictvím ministerstva zahraničí Malý vyžádal pro anglicky tištěný bulletin *Foreign Revue*. Bez vědomí autora text upravil (doplnil mimo jiné seznamem „pravých“ autorů, který téměř kopíroval seznam členů Národní kulturní rady) a otiskl pod změněným názvem (původní titul zněl „Druhá tvář české literatury“), čímž posunul jeho význam. V lednu 1939 na to Fučík reagoval podrážděným dopisem Malému, v němž mimo jiné napsal: „...já z kulturní rady, do jejíhož okruhu jsem se trochu per nefas, trochu z apolitické blbosti dostal ... zase honem vycouval – a Vy jste byl ve schůzi, kdy jsem svou rezignaci zdůvodňoval.“⁹⁶ Nejen toto svědectví, ale především pasivita instituce – do konce trvání druhé republiky již nevystoupila s žádným novým prohlášením na veřejnost a *de facto* zmizela ze scény – dokládá, že patrně již v době zveřejnění svých programových tezí procházela zásadní proměnou a nejspíše i vnitřním rozkladem. Ve dnech 12. a 15. února sice *Venkov* přetiskl části jejího programu,⁹⁷ jednalo se však o doslovné citace ze zmíněného textu staršího. V souvislosti s novým uspořádáním kulturních záležitostí se o ní ještě v jarních měsících roku 1939 zmiňovala anonymní zpráva z *Národních listů*, která s odkazem na reorganizaci Národní rady uváděla: „Tuto rozsáhlou speciální organizaci Národní rady rozšíří ... v umělecko-kulturním

95 Národní kulturní rada. In: *Právo lidu* (23.11.1938), s. 6.

96 Viz FUČÍK, Bedřich: *Kritické příležitosti*, sv. 2: *Studie, stati a recenze z let 1933–1945*. (Dílo Bedřicha Fučíka, sv. 2.) Praha, Triáda 2002, s. 382. Vztahy mezi členy Národní kulturní rady patrně poznamenala i další důležitá událost v kulturní sféře. Koncem roku 1938 byl Bedřich Fučík, zřejmě v důsledku slučování tiskových podniků bývalých politických stran a souvisícího tlaku bývalých agrárníků, propuštěn z místa ředitele Melantrichu (srv. FIRT, Julius: *Knihy a osudy*. Brno, Atlantis 1991, s. 138 n.).

97 K Národní kulturní radě. In: *Venkov* (12.2.1939), s. 9; Literární sekce Národní kulturní rady o svém poslání. In: *Tamtéž* (15.2.1939), s. 7.

Katolický filozof a publicista Rudolf Ina Malý (1889–1965), zároveň vysoký ministerský úředník a vydavatel revue Tak, byl patrně klíčovým spoluorganizátorem projektu Národní kulturní rady (repro z Fotoarchivu České tiskové kanceláře)

a vědeckém ohledu též Národní kulturní rada.⁹⁸

Kromě několika (většinou mnohoznačných) zmínek v programových prohlášeních nových politických subjektů či reprezentantů politického života, týkajících se nutnosti změn v kulturní oblasti, také nebyla z hlediska státních institucí až do roku 1939 patrná rozhodná snaha výrazněji a veřejně se angažovat ve skutečné reorganizaci kulturního života. Bezpodmínečná priorita ekonomických a zahraničněpolitických úkolů, před nimiž nejvyšší politické kruhy stály, nejspíše odsouvala zásahy v této oblasti na pozdější dobu. Teprve během ledna informovaly denní listy o snaze utvořit nový kulturněpolitický orgán – Státní kulturní radu. Již ze samotného názvu je patrné, že předchází iniciativa – přicházející sice zřejmě na podnět nejvyšších politických míst, přesto však podnikaná především z řad umělců a institucí úzce svázaných s jednotlivými oblastmi kultury – se plně přesou-

vala do sféry politické. Miroslav Rutte v článku v *Národních listech* informoval o návaznosti chystaného projektu na tyto dřívější iniciativy: „Již v listopadu minulého roku, když se počalo jednati o ústavě druhé republiky, zaslaly sdružené korporace umělecké i vědecké – bylo jich asi 40 – vládě petici, v níž žádaly, aby při budování nové ústavy bylo pamatováno i na umělce a kulturní pracovníky a byl zřízen zvláštní sbor, jenž by podával dobrozdání a měl poradní hlas ve všech otázkách týkajících se umění, vědy a národní osvěty. (...) Vláda vyhověla tomuto přání a hodlá zřídit Státní kulturní radu, která bude pravděpodobně přičleněna jako právoplatný poradní orgán buď ministerstvu školství a národní osvěty nebo přímo vládě.“⁹⁹

98 Národní rada – instituce práce. In: *Národní listy* (27.2.1939), s. 1.

99 RUTTE, Miroslav: Státní kulturní rada. In: *Tamtéž* (22.1.1939), příloha „Kultura“, s. 9.

Připravovaná instituce se měla členit do sekcí odpovídajících jednotlivým uměleckým a vědním oblastem a do její pravomoci měla spadat mimo jiné možnost „podávati návrhy na udělování podpor a stipendií, na rozdělení státních dotací, na zakupování uměleckých děl“.¹⁰⁰ Podstatné ovšem bylo, že se neměla stát centrálním orgánem, který by v sobě slučoval dosud nezávislé stavovské spolky a korporace. Státní kulturní rada měla naopak mít na zřeteli, „aby ty korporace, jež nejsou pouze úzká ideová nebo politická sdružení, nýbrž reprezentují skutečně jednotlivé kulturní obory na široké základně (Svaz čs. herectva, Dramatický svaz, Akademie, Společnost nauk atd.), byly přizvány k spolupráci a dáno jim právo, aby spoluurochovaly o vlastních věcech“.¹⁰¹ Rutte opakovaně v článku zdůrazňoval nezávislost kulturní sféry, a to i v případech politicky zabarvených útoků na reprezentanty kulturní obce, neodpustil si však přitom antisemitskou narážku, která jeho teze odkazuje do dobově charakteristických mezí: „Bude úkolem těch, kdo budou rozhodovati o jejím definitivním ustavení, se postarati, aby odborní pracovníci, jejichž dlouholeté zkušenosti mohou být užitečné při budování národní kultury, nebyli ponecháváni stranou jen proto, že se někomu nelíbí jejich nos (myslíme ovšem ten árijský) nebo že někdo po straně je pomlouvá a osočuje z levičáctví, aby si usnadnil cestu pro vlastní ambice.“¹⁰² Nově vznikající kulturněpolitická instituce tak měla fakticky navázat na programové teze Národní kulturní rady a pohybovat se zcela v hranicích státní politiky „národního egoismu“, jak se utvářela v pomnichovském období. Velmi problematický v tomto ohledu byl klíč pro výběr prvních členů Státní kulturní rady, neboť je měly delegovat sekretariáty bývalých politických stran.¹⁰³ Rutte přitom kriticky poukazoval i na zbytečně vysoký počet jejích členů (uvažovalo se o pěti až sedmi sekcích, z nichž každá měla mít třicet členů), což fakticky mohlo vést k výraznému omezení její akceschopnosti.

Ani Státní kulturní rada se však nestala základem pro nové organizační uspořádání v oblasti kultury. O necelý týden později proběhla tiskem zpráva dementující údajnou aktivitu politických kruhů v tomto směru. *Večer*, patřící původně agrárnímu tiskovému koncernu Novina, napsal: „Na vytvoření Státní kulturní rady se nepomýšlí. Jde jen o zvědavé kombinace, které pramení z někdejšího podzemního sněmování kulturních pracovníků, z něhož vycházely některé podněty, které v rámci tehdy očekávaného stavovského zřízení chtěly položit základ k nové organizaci kulturní práce, ale vývoj se potom utvářel zcela jinak.“¹⁰⁴ Zmínky o Státní kulturní

100 Tamtéž.

101 Tamtéž.

102 Tamtéž.

103 Tato skutečnost mj. svědčí o problematické pozici nových politických uskupení – Strany národní jednoty a Národní strany práce – která v tomto ohledu nebyla vůbec zmiňována, zatímco fakticky již neexistující politické subjekty měly hrát rozhodující roli. I tato drobnost naznačuje, že dosavadnímu historiografickému zpracování sledovaného období stále schází detailní a objektivní analýza dění uvnitř klíčových politických institucí.

104 Citováno podle Kulturní rubriky v *Českém filmovém zpravodaji* z 28.1.1939, s. 6.

radě v tehdejší tisku poté skutečně mizí a na scénu vstupuje instituce jiná, organizačně již bezprostředně svázaná s vládnoucí druhorepublikovou stranou.

Pětadvacátého února 1939 se konala první pracovní schůze předsednictva Kulturní rady Strany národní jednoty. Předsedal jí vyšehradský kanovník a poslanec Bohumil Stašek, donedávna předseda české zemské organizace Československé strany lidové, kterou přivedl do Strany národní jednoty, a účastnil se jí také generální tajemník SNJ a poslanec Jindřich Žilka. Z tiskového zpravodajství vyplývá, že ani při této schůzce nepadlo žádné závažnější rozhodnutí, pasáže ze Staškova projevu ovšem svědčí především o potvrzení linie naznačené již v předchozích prohlášeních: „Cestu k úplné kulturní jednotě musíme připravit duchovní a kulturní prací. (...) Nebudeme pěstovat kulturu pro kulturu, umění pro umění, ale proto, aby sloužila národu, rozvoji všech jeho sil a přispívala k jeho šťastné budoucnosti.“¹⁰⁵ O den později přinesl denní tisk upřesňující zprávu, v níž byli rovněž jmenovitě uvedeni členové předsednictva Kulturní rady; kromě již zmíněného Bohumila Staška se jednalo o ruralistického prozaika a politického činovníka Antonína Matulu, poslance a bývalého rektora Karlovy univerzity Karla Domina, malíře Oldřicha Blažička, spisovatele Jana Vojtěcha Sedláka, Rudolfa I. Malého a lidovýchovné pracovníky Emila Syrového a Richarda Kazdu.¹⁰⁶

Je tedy zřejmé, že přímo v organizační struktuře vládnoucího politického uskupení měl být utvořen nový orgán, jenž by převzal koordinaci kulturní politiky. Že se fakticky jeho zrodem formovala instituce určující pravidla celého státního kulturního života, dokládá jedna z posledních novinových zpráv, jež se na toto téma objevily před německou okupací. Píše se v ní, že zástupci Kulturní rady Strany národní jednoty navštívili 3. března 1939 předsedu vlády Rudolfa Berana a ministra školství a národní osvěty Jana Kaprase. Bohumil Stašek jako předseda „nabídl její spolupráci státní školské a osvětové správě, jakož i těm ústředním úřadům, do jejichž pravomoci patří některé záležitosti kulturní, a současně požádal oba vládní činitele, aby učinili opatření, aby Kulturní rada, jakožto instituce strany státní, měla možnost účasti na přípravách osnov a na kulturní a školské politice vůbec“.¹⁰⁷ Oba uvedení politici v oficiálních projevech tuto iniciativu nové instituce uvítali. Ministr Kapras si navíc vyžádal, „aby mu bylo umožněno ve zvláštní konferenci projednati s činiteli Kulturní rady hlavní zásady kulturní a školské politiky státní“.¹⁰⁸ Ještě v osudových okamžicích zániku samostatného státu zveřejnily deníky stručnou noticku informující o chystaném svolání všech jedenácti sekcí Kulturní rady Strany národní jednoty, „které budou jednat o ideovém a kulturním programu a připraví pracovní rozvrh pro nejbližší dobu“.¹⁰⁹

105 Kulturní rada Národní jednoty. In: *Našinec* (26.2.1939), s. 2.

106 Kulturní rada Národní jednoty. In: *Národní listy* (26.2.1939), s. 2.

107 Předsednictvo Kulturní rady u předsedy vlády. In: *Tamtéž* (4.3.1939), s. 2.

108 *Tamtéž*.

109 pnj.: Činnost Kulturní rady Národní jednoty. In: *Tamtéž* (14.3.1939), s. 2.

Po 15. březnu 1939 se sice vývoj ubíral odlišným směrem, o jisté kontinuitě ve sféře kulturní politiky však svědčí programové teze Kulturní rady Národního souručenství z léta 1939, do nichž byly přejaty některé prvky z programu „O novou národní kulturu“. Jednalo se zejména o reorganizaci a centralizaci lidovýchovy, zřízení profesních komor divadelních umělců a hudebníků, reorganizaci pražského divadelnictví, zavedení nového systému hudebního školství či snahu o úpravu knižního trhu a větší podporu vybrané domácí literární produkce na úkor četby překladové.¹¹⁰

* * *

Dynamiku vývoje literárního života ve třicátých letech do značné míry určovaly specifické instituce, jejichž prostřednictvím se spisovatelská veřejnost aktivně zapojovala do dobového politického dění. První z nich, Obec československých spisovatelů, prošla třemi vývojovými stadii. V prvním, jehož těžištěm bylo angažmá v událostech takzvané insigniády na podzim 1934, se soustředila okolo několika autorských okruhů. Kromě seskupení liberálů kolem Karla Čapka a umírněné levice se k ní připojili také komunističtí intelektuálové. Vzhledem ke skupinovým animozitám se ovšem nepodařilo sjednotit celou spisovatelskou scénu a vystoupení Obce vedlo spíše k další polarizaci, zejména ve vztahu k takzvané literární pravici. Tento diferenciační proces lze ve spisovatelské veřejnosti sledovat od konce dvacátých let a právě v období po roce 1933 nabíral na intenzitě.

Druhá fáze existence Obce československých spisovatelů spadá do dramatických týdnů mnichovské krize. Během ní instituce ve svých řadách soustředila reprezentanty všech skupin spisovatelské veřejnosti. Bylo to možné i díky tomu, že její aktivita směřovala do sféry (zahraničně)politické a minimální program, který si vytyčila, korespondoval s dílčími zájmy všech jejích složek. V tomto období Obec sama zformulovala či se podílela na formulaci (například v prohlášení „Celému vzdělanému světu“) několika manifestů adresovaných světové veřejnosti, jež v okamžiku ohrožení vlasti mobilizovaly zahraniční intelektuální kruhy.

Třetí fáze v činnosti Obce československých spisovatelů nastala po přijetí mnichovského diktátu. V atmosféře stupňujících se kampaní namířených především proti představitelům první republiky a levici se spisovatelská veřejnost výrazně štěpila, což se promítlo do složení a aktivit Obce. Do konce října z ní vystoupili autoři katoličtí, konzervativně orientovaní a skupina ruralistů. Jejich důvody souvisely s jistou pasivitou Obce v nové, značně nepříznivé společenské situaci, dále s oživením odstředivých skupinových tendencí a vzájemných animozit, a také s ambicemi některých odcházejících autorů. Obcí navíc vzápětí otrásla takzvaná korupční afé-

110 *Národní archiv* (Praha), f. Národní rada česká, k. 546, složka Předsednictvo a sekce Kulturní rady, 1940, inv. č. 319, Pracovní program Kulturní rady, rámcový program kulturní a školské práce Národního souručenství pro nejbližší dobu, červenec 1939. O kontinuitě s výše přiblíženými institucemi svědčí i personální složení předsednictva a jména dalších členů, také však např. organizační uspořádání korporace do dvanácti sekcí (oproti Kulturní radě SNJ tedy rozšířené o jedinou sekci).

Básník Josef Hora (1891–1945), jenž byl na podzim 1938 předsedou přípravného výboru Obce československých spisovatelů, při projevu nad rakví Karla Čapka dne 29. prosince 1938 na pražském Vyšehradě. Uprostřed (se sepjatýma rukama) strahovský opat Metod Zavoral, který pohřební obřad celebroid (repro z fotoarchivu Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze)

ra, která ji diskreditovala v očích široké veřejnosti. V posledních měsících druhé republiky pak do svých řad inkorporovala část reprezentantů starší spisovatelské generace a vedla jednání o svém sloučení se Syndikátem českých spisovatelů, které se však již neuskutečnilo.

Podstatně změněné poměry druhé republiky se staly živnou půdou pro formování alternativních, nicméně efemérních institucí umožňujících organizované kulturně-politické působení spisovatelů. Tak se rodila, patrně z iniciativy špiček agrární strany (později působících ve Straně národní jednoty), Národní kulturní rada, k níž se připojovali autoři opouštějící Obec československých spisovatelů. Konzervativní a nacionální orientace těchto intelektuálů spolu s ideologií vládoucí politické strany vtiskla pečeť programovým tezím Národní kulturní rady. Požadovaly restriktivní zásahy ve většině oblastí kulturního života, proměny jeho institucí a výraznější podřízení státním orgánům, to vše v tradicionalistickém nacionálním duchu a s antimodernistickými akcenty. Národní kulturní rada však zároveň s publikací programových tezí zmizela ze scény, patrně v důsledku vnitřních neshod mezi jednotlivými členy a vývoje na domácí politické scéně, aby ji v posledních týdnech druhé republiky nahradila Kulturní rada Strany národní jednoty jako převážně politicky delegovaný orgán (nicméně integrující do svého vedení i některé představitele předchozí instituce), který měl být pověřen řízením kulturní oblasti. Některé programové teze zmíněných institucí se pak i přes zásadní politické změny, související s okupací země a vznikem Protektorátu Čechy a Morava, promítly do dalšího vývoje, neboť byly včleněny do kulturněpolitické koncepce Kulturní rady Národního souručenství.